

Қобыланды батыр

Кешегі өткен заманда,
Дін-мұсылман аманда,
Қарақыпшақ Қобыланды,
Атасы мұның Тоқтарбай
Халықтан асқан болды бай.
Байлығында есеп жоқ,
Айдалып бағып жайылды,
Төрт түлік малдың бәрі сай.
Жаз жайлауы Көздікөл
Көздікөлді жайлаған
Қалың Қыпшақ жағалай.
Тоқтарбайдың дәулеті,
Ішкені мас, жеген тоқ,
Бай-кедейдің көңілі жай.
Қыс қыстауы Қараспан,
Қараспан көкке таласқан.
Ат үйірінен адасқан,
Қалың қыпшақ тізіліп,
Қонса қоныс жарасқан.
Әліп таңба Қыпшақтың
Атағы озған алаштан.
Сексенге жасы келгенше
Бір бала көрмей Тоқтарбай,
Қайғыменен қан жұтып,
Ақылынан адасқан.
Шөл иесі сұңқар қиясыз,
«Еш нәрсе көрмей дүниеден,
Өткенім бе – деген – тұяқсыз»
Тоқтарбайдың зарына
Қалың Қыпшақ қайысқан.
Әулие қоймай қыдырып,
Етегін шеңгел сыдырып,
Жеті пірге танысқан.
Әулиеге ат айтып,
Қорасанға қой айтып,
Қабыл болған тілегі,
Жарылғандай жүрегі,
Аналықтай бәйбіше

Қабырғасы майысқан.
Елуге жасы келгенде,
Көзімді ашпай дүниеден
Өтемін бе дегенде,
Сонда көрген арыстан.
Бір ұл, бір қыз атадан,
Қыздың аты – Қарлығаш,
Қобыландыға қарындас.
Алты жасқа келгенде,
Арыстан туған Қобыланды –
Қазынадан қамқа киеді,
Өзімнің еншім болсын деп,
Тобылғы менді торы атты
Енші қылып мінеді.
Қобыландының тілегін
Бүкіл Қыпшақ тіледі.
Қайыры көп халқына,
Енді түсіп салтына,
Таулар күйіп, тас жанған.
Алты жасар баланың
Елбеңдеген зарпына,*
Өзі алты жасында,
Кәмшат бөркі басында,
Тобылғы торы ат астында,
Қаршығасы қолында,
Тазысы ерткен соңында,
Жеті пірге сыйынып,
Баратұғын жолында,
Тоқтарбайдың жылқыда,
Тоқсан құлы бар еді,
Тоқсанының бастығы
Естеміс деген ер еді.
Естемісті көруге
Жылқыға бала жөнелді.
Жылқыға бала барған соң,
Баурап малын алған соң,
Тоқсан құл мен Естеміс,
Риза тауып қалған соң.
Қолғанат пен құйрыққа
Енді Тоқтар кенелді.

Қобыландыны барған соң,
Естеміс ерің баулиды.
Күнде киік аулайды,
Кездесе жауын жаулайды.
Жылқыда жатып Қобыланды
Екпіні оттай қаулайды,
Қаршығасы қолында,
Құмай тазы соңында,
Көрсе киік заулайды.
Естеміспен екеуі
Қонып жатса бір тауда,
Намазшамнан өткенде,
Құтпан мезгіл жеткенде,
Құлағына батырдың
Бір дауыс кеп шулайды.
Ту сыртынан сол таудың
Бұрқыраған бу шықты,
Шуылдаған шу шықты.
«Бұл не қылған дауыс?» – деп.
Естемістен сұрайды.
Айтпасына қоймайды,
Сонда Естеміс сөйлейді,
Сөйлегенде бүй дейді:
«Арғы астында бұл таудың
Қызылбастың елі бар,
Жасыл байтақ жері бар,
Айдынды шалқар көлі бар,
Көктім аймақ ханы бар,
Неше мың сан жаны бар,
Қанша жиған халқына
Көрсетіп тұрған сәні бар.
Құртқа деген қызы бар,
Жұртына жайған назы бар,
Ай астына аспанға
Құрды бақан қақтырып,
Алтын теңге аттырып,
Теңгені атып түсірген
Құртқаны сұлу сол алар,
Соның даусы бұл дауыс,
Көптен шыққан бұл хабар.

Көңілің ауып, шырағым,
Бұған болма ынтызар.
Шарға салып басыңды,
Бола көрме сен құмар».
Қанша айтса да Естеміс,
Барғысы келіп баланың,
«Түсірем – деп – атып дәл,
Кәміл пірлер болса жар».
Естеміс тағы сөйлейді:
«Қой, шырағым, жассың ғой,
Қабырғаң сенің қатқан жоқ,
Омыртқаң өсіп жеткен жоқ,
Жіберуге қорқамын,
Тілімді алсаң, рұқсат жоқ.
Барғанмен кезек келмес-ті,
Баланы көзге ілмес-ті,
Бағып жатқан Құртқаны,
Қырық бес кез Қызыл ер,
Шырағым, тектен бермес-ті».
Отырып бұлар кеңесті.
Мінген аты ала еді,
Қылшық жүнді қара еді,
Тоқтау салды Естеміс,
Жібергісі келмей баланы.
«Батаңды бер, көке», – деп,
Алдын-артын орады.
Жад* қыламын, Естеке,
Жеті кәміл бабаны.
Барғысы келіп батырдың
Тоқтамайды табаны.
Естемістей еріңнің
Таусылғасын амалы
Батасын беріп қол жайып,
Жад қылады Құданы,*
Үстіне сауыт кигізді,
Жанына байлап болатты,
Беліне садақ ілгізді.
«Тапсырдым,- деп Жалғызға!»
Амандасып жүргізді.
Жүрегі таймай баланың

Ерлігін кәміл білгізді.
Тобылғы менді торы атпен,
Дөңгелетіп жөнелді,
Атып жатқан жеріне
Іркілместен келеді.
Келгендігін баланың
Көктім аймақ көреді.
Айбатынан сескеніп,
Баланы келген сынады.
Қобыландыдай төрені:
«Қазақтың ері келді», – деп,
Көктім аймақ патшасы
Кезекті бұған береді,
Кәміл пірлер жебеді.
Қолына алып толғанып,
Қозы жауырын жебені
Ат үстінен шіреніп,
Сонда тұрып тартады.
Кәміл пірлер сенгені,
Құрулы бақан басында
Екі бөліп ұшырды
Ай астында теңгені.
Құртқа көріп батырды
Шашу шашып басына,
Бұралып келді қасына.
Нұрына тойып төнгені,–
Көзі көрмей өңгені,
«Іздеген теңім келді»,– деп,
Патшаға салып жеңгені.
Айтқан серттен қайта алмай,
Отыз күн ұдай ойын қып,
Қырық күн ұдай тойын қып,
Көктім аймақ атасы
Қыз Құртқаны бергені.
Жұртын жиып той қылып,
Аққа белін шешіпті,
Пайғамбар құда несіпті,
Құртқа сынды сұлуды
Қобыландыдай батырға
Берейін деп жатқанын

Қырық бес кез Қызыл ер
Хабарын мұның есітті.
«Меніменен күресіп,
Жықса алар», – десіпті.
«Аты-тонын олжалап,
Аман қайтса жарар», – деп,
Өзінше желдей есіпті.
Бетіне жан қаратпай,
Көңілі әбден өсіпті.
Бұл сөзді естіп Қобылан:
«Артымда жау қалдырман,
Берсе Құдай несіпті».
Мініп алып атына
Қызыл ерге келеді,
Келіп те сөйлей береді:
«Қобыланды келді, шықсын», – деп,
Дауыстап хабар береді.
Шықпағасын Қызыл ер
Жүгіріп үйге енеді.
Төсекте жатып Қызыл ер
Қобыландыны көреді.
«Аяғыммен күрес», – деп,
Бір аяғын береді.
Алпыс құлаш ала арқан
Қызыл ердің ілулі
Босағада тұр еді.
Іліп алып аяққа,
Мініп алып торы атқа,
Дүрілдетіп жөнелді.
Қызыл ерді сүйретті,
Сүйреткі қылып үйретті.
Ішінде шеңгел тікенге
Өкпе-бауырын түйретті.
Тақымға салып сүйретіп,
Қабырғасын күйретті.
Менсінбеген дұшпанды
Ақыл тауып үйретті.
Көкпар қылып дұшпанын,
Тау мен тасты күңіретті.
Қорлықпенен өлсін деп,

Қызыл ерді еңіретті.
Тасқа соғып боршалап,
Кеудесінен жан кетті.
Домаланды жерге бас.
Қобыланды сынды жас бала
Істі орнына келтіріп,
Құртқаға келіп сөйледі,
Көңілі ердің желпініп.
«Сұлтаным не қылды екен», – деп.
Құртқа сұлу жүгіріп,
Алдынан шыққан еңтігіп,
Көктімге хабар береді.
Дұшпанынан құтылып,
Көңілдері жайланды.
Жөнелтуге Құртқаны
Көктім аймақ ойланды.
Алтынмен ішін безеген,
Сырты күміс ақ отау
Келістіріп түзеген,
Арттыруға сайланды
Қырық түйе қазына,
Қырық құл мен қырық күң
Қосып берді қызына.
Ел-жұртымен қоштасқан
Құртқа сынды сұлудың
Жұрт таң қалды назына,
Сөйлеген сөз базына.
Көктім аймақ көрісіп,
Ертеңгі Шолпан батқанда,
Сарғайып таң атқанда,
Жөнелтуге Құртқаны
Жүгін артып жатқанда
Қобыланды бала келеді,
Көктімге сәлем береді:
«Еншісін бөліп Құртқаға,
Бәрін де беріп жатырсың,
Бергенің маған не?» – деді.
Көктім аймақ атасы:
«Шырағым, балам, кел! – дейді, –
Бергенім саған біл, – дейді, –

Төбеңде тұрған төрт бұлт.
Еншің, балам, сол, – дейді.
Жаз болса, шығар күн жақтан,
Қыс болса, шығар жел жақтан,
Жау келсе, түсер жау жақтан,
Шырағым, балам, сен, – дейді. –
Тапсырдым сені соған, – деп, –
Енді атыңа мін», – дейді.
Атасымен қоштасып,
Құртқаны алып ұзатып,
Елге қарай жөнелді.
Кәміл пірлер жебеді,
Ісі жөнге келеді,
Мінген аты ала еді,
Қылшық жүнді қара еді,
Қобыландыдай батырың
Көшті тартып барады.
Бірнеше күн жол жүріп,
Аз ғана емес, мол жүріп,
Өткен күнді санады.
Бір күндері болғанда
Қара жолдың үстінен
Қалың жылқы жарылып,
Екі жақта қалады.
Құртқа сынды сұлуың
Күймеден басын шығарып,
Жылқыға көзін салады.
Ортасында жылқының
Көк ала бие жусап тұр,
Құртқаның көзі шалады.
Тоқтатып қойып күймесін,
Ағытып тастап түймесін,
Шақырып алып, сұлтан, деп,
Қобыландыдай баланы,
Биені көріп сынады.
«Мынау жатқан көп жылқы
Кімдікі? – деп сұрады, –
Сонау тұрған биені
Мені берсең де алғын», – деп
Батырға әмір қылады.

Батыр Қобылан күледі,
Әзіл айтып іледі:
«Басымды оққа байлаған,
Сені берсем, қыз Құртқа,
Бір елдің малын алармын», – деп,
Езу тартып күледі.
«Осы жатқан көп жылқы
Немере туған ағамыз
Сәлімбай байдың жылқысы.
Жанындай мені көреді,
Не сұрасам береді».
Тағы Құртқа сөйлейді,
Сөйлегенде бүй дейді:
«Құлақ салып сөзіме
Бері таман кел, – дейді,
Тобылғы менді торы атың
Жауға мініп шабуға
Жарамайды бұл, – дейді.
Жан серік атың, сұлтаным,
Көк ала бие ішінде,
Көк бурыл құлын бар,
Жан серік атың сол, – дейді.
Бұл сөзімді біл, – дейді.
Құртқаның сөзін сынарсың,
Жылқысы болса ағаңның,
Ала гөр бірақ сен», – дейді.
Құртқаның сөзін есітіп,
Қондырып көшін сол жерге,
Енді атына мінеді.
Ойлау жерден орғытып,
Тегіс жерден сырғытып,
Аяңдамай желеді,
Сәлімбай байдың тоқсан құл,
Қара Көжек бастығы,
Сәлем беріп келеді.
Келіп сөйлей береді:
«Асқар төбе белсің, – деп,
Қатар көшкен елсің, – деп,
Ағамызға сәлем де,
Келінін алып келемін,

Көрімдігін берсін де,
Келінін келіп көрсін де,
Қырық нарға артқан қазына
Бәрін де келіп алсын де,
Бұл сөзіме нансын де,
Көрімдігі Құртқаның
Көк ала бие жылқыда
Інім десе берсін де,
Бұл сөзіме сенсін де».
Қара Көжек ал сонда,
Батырдың сөзін есітіп,
Елге шапты жосылтып,
Бұрқыратып тозаңын,
Желге қарсы есілтіп,
Жылқыға жау тигендей
Елдің шетін шошытып,
Байға жетіп келеді,
Қара ала атты көсілтіп
Келіп сөйлей береді:
«Қобыланды батыр жіберді,
Ағама дұғай сәлем деп,
Келінін алып келемін,
Қырық нарға артқан қазына
Бәрін де соған беремін.
Көрімдігін берсін деп,
Келінін келіп көрсін деп,
Бұл сөзіме сенсін деп,
Көрімдігі Құртқаның
Көк ала бие жылқыда,
Інім десе берсін деп,
Қобыланды мені жіберді,
Береді деп биені
Үзбей отыр күдерді».
Көжектің сөзін есітіп,
Сәлімбай бай сөйледі:
«Бұл жібердім қалаға,
Бұзау, баспақ, танаға,
Арнап едім балаға,
Бір тайдың несін сұрайды
Әкете бермей далада.

Бір тай түгіл Қобыланнан,
Жалғыз жаным садаға,
Қалағанымды алдым деп,
Мақтанып барсын алдына
Тоқтар сынды ағаға».
Байдың сөзін есітіп,
Қара ала атты көсілтіп,
Қайта шапты балаға.
«Қалағаныңды берді», – деп
Шыбын жаным құрбан қып,
Қара Көжек арада.
Баладан болып садаға
Ұстап беріп биені,
Жад қылады иені.
Қарны жерге тиеді,
Құртқа сұлу күймеден
Қарғып түсіп биені
Маңдайынан сүйеді,
Көшіне тіркеп жөнелді
Көк ала бие шұрқырап,
Көбік шашып бұрқырап,
Емшегі бұлақ иеді.
Айы-күні жетіп тұр,
Тууы тұлпар қиын боп
Жүруге халі бітіп тұр,
Ішінде тұлпар тулайды,
Биенің тынысы бітіп тұр,
Қасына адам жолатпай,
Құртқа жалғыз күтіп тұр.
Көк ала бие дөңбекшіп,
Домаланып сұлады.
«Тұншығып тұлпар қалар», – деп,
Құртқаның жаны шығады.
Тонын жарып тұлпардың,
Құлынға тыныс қылады.
Сонда жатып құлындап,
Бурыл тұлпар туады.
Тұяғын жерге тигізбей
Үстіндегі шешініп,
Құртқа сынды сұлуың,

Алтын тонға орады.
Аузын үріп сыпырып,
Маңдайынан иіскеп,
Шүкір ғып Хаққа тұрады.
Аршын басты Бурылы,
Қабырғада қанаты,
Сұлтанымның жан аты.
Күн түсірмей көзіне,
Жел тигізбей өзіне,
Үстіне шатыр тіккізді.
Құртқа сынды сұлуың
Айтса сөзін өткізді.
Көп нөкерін жүгіртіп,
Не керегін жеткізді.
Үйір болып сол жерде,
Қырық күнге шейін Бурылға
Қулықтың* сүтін емізді.
Және қырық күн біткенше,
Қысырдың сүтін емізді.
Сексен күні біткесін,
Тоқсан күні жеткесін,
Арымасын, талмасын деп,
Маңқа, қолқа* болмасын деп,
Жеміне қосып қыз Құртқа,
Қызыл дәрі жегізді.
Бурылға қыз Құртқа
Түндікпенен күн берді,
Түтікпенен су берді,
Дәрілеген жем берді.
Құртқа сынды сұлуың
«Отауды жығып, тиес», – деп,
Қобыландыға дем берді.
Алтыннан жабу оюлап,
Бурылға қыз Құртқа
Құлағын тігіп қиюлап,
Балағына түсірді.
Елі түсіп есіне,
Дүйсенбі күні бесінде,
Отауды жығып көшірді.
Бурылын құндақтап,

Биені тіркеп көшіне.
Асқар төбе бел еді,
Белден көшкен ел еді,
Көшті тартып келеді.
Бірнеше күн дегенде
Тоқтарбайдың жанына
Отауды әкеп тігеді.

Әлқисса, Қобыланды батыр әкесі Тоқтарбайдың жанына
отауын тігіп жатып, әкесіне келіп:

– Мен кеткелі жылқыдан біраз айлар болды. Сонан бері
тоқсан құл мен малдан хабар бар ма? – деп сұрады.

Жоқ, шырағым, құлдан да, малдан да хабар жоқ, – деді.

Құйған шайдан ішпей, ашытқан балдан ішіп, «Мен малдың
хабарын біліп келейін», – деп жүріп кетті.

Базарда бар ақ мата,
Ойнақтайды жас бота,
Бұл сөзімде жоқ қата.
Әкесімен сөйлесіп,
Атқа мінді күн бата.
Отарда жатқан жылқының
Қарасын көрді таң ата.
Барса малы аман-ды,
Құлдар көріп қуанды,
Қобыланды батыр келгесін
Көтеріп қолға ту алды.
Судай тасып жұбанды,
Қыдыр дарып, бақ қонған
Келгеннен соң Қобыланды.
Бөтен сөзді қоялық,
Не қылып жатыр қыз Құртқа,
Енді содан сөз қозғап,
Ақ қағазды боялық.
Естеміске қосылып,
Ит жүгіртіп, құс салып,
Қобыландыдай батырың
Жата берсін балалық
Аз ба, көп пе жатқаны
Қобыландының, қаралық.

Құртқаның баққан Бурылы
Жасқа толып, тай шықты,
Жалтырап маңдай ай шықты,
Тайдан құнан бұл шықты,
Тасқа тиген тұяғы
Көмірдей ойып жаншыпты.
Құнаннан шығып – дөнен-ді,
Күн көрмеген көбен-ді,
Жуандап мойны өссін деп,
Бір байталға жіберді.
Бестісінде үйретті.
Жібек арқан құлаштап,
Таралып мойны өссін деп,
Ұзын байлап сүйретті.
Алты жасқа ақтатты,
Өзіне өлшеп Бурылдың
Алтыннан тұрман қақтатты.
Ат болар деп батырға
Бурылын мақтатты.
Құртқа сұлу батырға
Қарағай найза саптатты.
Алмас қылыш соқтырып,
Күмістен қынын шақтатты.
Бурылының қыз Құртқа
Кекілін, жалын тарайды.
Күніне неше қарайды,
Салдырып оған сарайды,
Баласындай жебеді.
Күніне неше баулыды,
Атқа қылған еңбегі
Күннен-күнге көбейді.
Алты жасқа толғанша
Қобыландыдай батырың
Үйге, сірә, келмеді,
Бар еді Құртқам демеді.

Әлкисса, сол кезде Қызылбастың елінен Қазан деген ер шығып, Ноғайлының жерін, Қырлы қала, Сырлы қала деген екі қаласын тартып алды. Қырлы қалаға бектерін, Сырлы қалаға жендеттерін жатқызып, жатып алды дейді.

Қызылбастың елінен
Қазан деген ер шықты.
Жөн білмеген шер шықты.
Ноғайлының көп елін
Олжалап шауып жаншыпты.
Бағынбаған адамын
Қырып, жойып таусыпты.
Жерін, малын олжалап,
Қатарынан асыпты,
Мал-жанына қарамай
Ноғайлы елі қашыпты.
Олжалап жанын басыпты,
Ноғайлының көп елін
Қаратабан десіпті.
Қырлы қала, Сырлы қаласын
Тартып алып ер Қазан
Гүрілдеп судай тасыпты.
Сырлы қала дейтін қаласы
Қорғансыз сырты ашық-ты,
Қырлы қала дейтін қалаға
Атарман да шабарман,
Бектері басын қосыпты.
Қырлы қала маңынан
Жау жүре алмас десіпті,
Көңілі сондай өсіпті.
Қызылбастың ағасы,
Қырлы қала шаһарының
Бір жағы судың жағасы,
Алты қабат ор қазып,
Тереңдігін мол қазып,
Бекіткенін қарашы.
Қырық жерден құйдырып,
Болаттан соғып қақпаны
Алпыс батыр жапқаны
Жер жүзіне жайылды,
Ноғайлының көп елін
Шауып алып жатқаны.

Әлқисса, Қазанның бұл хабарын төменгі қырық мың үйлі Қиятта Сейілдің баласы Қараман батыр естіп, аттың жалын тартып, атадан ер болып туғасын, Ноғайлының жеріне қызылбастарды қондырып қоюымыз сүйекке таңба емес пе деп, елінен аттанып шықты.

Қырық мың үйлі Қияттан
Қырық мың әскер қол алып,
Ақ қара бас ту алып,
Қызылбасқа жол алып,
Көшірем деп Қазанды,
Бұ да күшті мол алып,
Боз ат шалып Құдайға,
Жұртын жиып қуанып,
Қияттан шыққан бес батыр
Қарақозы, Аққозы –
Қатардан асқан қос батыр,
Қаражан ұлы Қосдәулет –
Топты бұзған бұл батыр
Қара Боқан жауырыншы
Түнде қалың жол тартар,
Ғайыптан болжап сөз айтар.
Қарамандай батырдың
Қабағына қар қатты,
Кірпігіне мұз қатты,
Қазанның естіп хабарын
Ұйқы көрмей түн қатты,
Ноғайлыны алды деп,
Сүйекке таңба салды деп,
Өлейін десе жан тәтті,
Кірейін десе, жер қатты,
Қырық мың әскер қол алып,
Қайырын сұрап сапардың
Қызылбасқа жол тартты
Қостанып шыққан қосынға
Қараман батыр толғапты:
– Тілімді алсаң, азамат,
Жаппарға жан аманат,
Қараспан тауын жайлаған
Қалың Қыпшақ елі бар,

Қобыланды деген ері бар,
Дуа тиген керемет,
Атағы жұртқа мәлім ед,
Баса жүріп қонысын,
Барса ертіп алайық,
Ермесе бата сұрайық,
Жақсыдан тиер шарапат!
Жасы құрдас менімен,
Мұңы мұңдас менімен,
Жылы жылдас менімен,
Мақұл көрсең әлеумет,
Сөз айтамын шынымен,
Жүрейік соның жолымен!»
Ақылдасып көп Қият,
Мақұлдасып сонымен,
Баса жүрді жолымен.
Қараспан таудың етегіне
Келіп қонған Қараман
Ауыр әскер қолымен,
Көп әскерді көргесін,
Жай емесін білгесін,
Қобыландыдай батырың
Енді атына мінеді.
Жақындап қарсы келеді,
Естемісті жіберіп,
Кім екенін біледі.
Естеміс барып қосынға
Достығына сенеді.
Батырға атой* береді,
Қобыланды да келеді.
Қараманмен көрісіп,
Амандық сұрап білісіп,
«Жол болсын, құрдас», – дегенге,
Қараман құрдас не деді:

Әлқисса, Қараман батырдың Қазанды алуға бара
жатқандығын айтқан жері:

«Мен Сейілдің ұлы Қараман,
Қазанға кетіп барамын.

Жүрмеймісің, құрдасым.
Қол ағалық* қыламын»
Замандасым, мұңдасым,
Заманың бірге сырласым,
Жылың бірге жылдасым,
Жасың бірге құрдасым,
Қазанның алған шаһарына
Сапар тартып жол шектім.
Жүрмеймісің жолбарысым?
Қобыланды сынды, батырым,
Жасыңнан артық ақылың,
Жұлдызың туған жоғары
Білемін, Қобылан, данасың!
Дұға тиген ер едің,
Кезіңе келген дұшпанның,
Білемін, Қобылан, оңбасын!
Осы қылған сапарға
Кетемін ертіп сені деп,
Әдейі келдім, жолбарысым!»
Сонда Қобылан сөйледі,
Әзіл айтып іледі,
Езу тартып күледі,
«Мінетін атым қолыңда,
Барар-бармас жолымды
Хабар салып алайын
Үйдегі Құртқам біледі
Алты жыл болды баққалы,
Түндікпенен күн беріп,
Түтікпенен су беріп,
Бағымды бастан алмасын.
Алды-артымды шалмасын,
Қияметтік жолдасым,
Жан серік атым қолыңда,
Үйдегі Құртқам біледі.
Менің де барар-бармасым».
Бұл сөзді айтып Қобыланды
Шатырға қайтып келеді,
Келіп сөйлей береді:
«Мынау келген көп қосын
Сейілдің ұлы Қараман

Қазанға қылған жол, – деді.
Алып келгін Бурылды,
Жүр деп отыр бұл, – дейді.
Барамын бірге мен», – дейді.
Базарда бар ақ мата,
Ойнақтайды жас бота,
Бұл сөзімде жоқ қате,
Қобыландының жанынан
Естеміс шыққан ел жата.
Тоқтарбайдың жанында
Құртқаң тіккен отауға
Естеміс келді таң ата.
Таң сарғайып атқанда,
Шолпан жұлдыз батқанда,
Ақ отаудың ішінде
Құртқажан ұйықтап жатқанда.
Естеміс келіп сөз қатты,
Күн шыққан жоқ, таң атты,
Дауыстап тұстан сөйледі:
«Үйдемісің қыз Құртқа,
Түздемісің қыз Құртқа,
Әйел болдың амал жоқ,
Егер еркек болғанда,
Болар ең жұртқа бір тұтқа.
Мінген атым қызыл-ды,
Іс тағдырға сызылды.
Жол қылмаққа дұшпанға
Батырдың көңілі бұзылды.
Мінуге керек қазанат,
Беліне керек шар болат,
Денеге керек жалаңқат*,
Жаппарға жан аманат,
Жалғыз емес Қобыланды,
Қияттан шықты қолқанат,
Батырың мініп шабуға,
Асыл туған, Құртқажан,
Жарамай ма, жарай ма?
Алты жыл баққан Бурыл ат».
Сонда сұлу қыз Құртқа
Қылаң етіп, қылт етіп,

Сылаң етіп, сылт етіп,
Шекеде шоғы бұлт етіп,
Алтынды тоны жылт етіп,
Сауулы інгендей ыңқылдап,
Күшігендей сыңқылдап,
Сүмбіледей жылтылдап,
Буыны түсіп былқылдап,
Алтын қалпақ дулыға,
Шекесінде жарқылдап,
Мақпал төсек мамықтан,
Алтын иек, ақ тамақ,
Көтеріп басын сөйледі,
Естеміс құлға былқылдап:
«Екі саулық, бір қозы
Берер едім қырқарға.
Дүниедегі адамзат
Жан тоя ма іңкәрға?
Жұмсады ма сіздерді
Үйдегі бурыл тұлпарға
Дұғай сәлем дегейсің,
Тұлпарына жұмсаған,
Жұрт иесі сұңқарға,
Және де сәлем дегейсің
Қарамандай құрдасқа,
Заманы бірге сырласқа,
Жылы бірге жылдасқа,
Жауы бірге мұндасқа.
Аттың күні толмай тұр,
Зор салмасын жолбарысқа.
Мінемін көшке көк қасқа,
Саламын қамшы жамбасқа,
Бөрі де қастық қылмайды,
Жанындағы жолдасқа!
Бәдік* пенен той басқа
Ешкі менен қой басқа,
Шайтан менен жын басқа,
Бәйбіше мен күң басқа,
Туған ұл мен күң басқа.
Жұмсады ма сіздерді?
Біздей нашар жолдасқа,

Жолдасына жұмсаған
Бас құрмалдық дегейсің,
Қараспан тауды жайлаған
Халық иесі жолбарысқа!
Әуелі Құдай алмасын,
Алды-артымды шалмасын.
Тілімді алса сұлтаным,
Бұл сапарға бармасын,
Бұл олжадан алмасын,
Көп жылады дегейсің
Үйдегі нашар жолдасың!
Асқар тауда белдік бар,
Жасағанда кеңдік бар,
Азда қанша теңдік бар?
Құрдаста қанша елдік бар?
Сұлтаныма сәлем де,
Тілімді алса бармасын,
Біздің баққан Бурылда
Қырық үш күндік кемдік бар».
Мұны естіп Естеміс
Кейін шауып жөнелді,
Жауабына кенелді.
Айтқанының бәрін де
Қобыландыдай батырға
Бұлжытпай айтып береді,
Мынау сөзді естіп,
Қобыланды барды құрдасқа,
Жүремін деген жолдасқа.
Сонда тұрып сөйледі:
«Әуелеп ұшқан қалбаймын,
Жаманның тілін алмаймын.
Хақ бұйырған сапардан
Жан құрдасым, қалмаймын.
Асыл досым, сөкпеңіз,
Бұл сапарға бармаймын,
Бұл олжадан алмаймын,
Саған да сәлем көп айтқан,
Құрдасым, көңілің қалмасын,
Өтініш қылып зарлаймын.
Асқар төбе бел деген,

Ақ бармақпен жемдеген,
Өзінен басқа мінбеген,
Бағып тұрған баласы,
Күтіп тұрған анасы,
Өзі әйелдің данасы,
Тұлпар туған Бурылдың
Қырық үш күні кем деген».
Қараман сонда сөйледі;
«Бұл барғаннан барсақ біз,
Қалың тобын жарсақ біз,
Біз Қазанды өлтіріп,
Қаласын бұзып алсақ біз.
Сұлуынан қызылбас
Қойынға бір салсақ біз.
Еркек болып не етеміз
Әр талапқа шығарда
Қатынға ақыл салсақ біз?!
Қатынның тілін алсақ біз.
Есіктің алды ебене, *
Ерлер киер кебене, *
Кеткен кісі келе ме?
Алғанын тәңір бере ме?
Әр талапқа шығарда
Қатынға ақыл салған соң.
Қатын тілін алған соң,
Неше батыр болсаң да,
Арыстаным Қобыланды,
Қатын да емей немене?!»
Қараман бұл сөзді айтқансын,
Қобыландыдай батырдың,
Тері тамып иектен,
Түгі шығып білектен,
Жаны бір тулап жүректен,
Неше бір құрдас айтса да
Қараманның бұл сөзі
Өтіп бір кетті сүйектен.
Сөз сүйектен өткен соң,
Тобылғы атқа ер салды,
Ақ алмасты қолға алды.
Қамшы басып сауырға,

Екпіні ұсап дауылға
Тобылғы менді торы атпен
Қобыланды шапты ауылға –
Қатуланып қаттанып,
Буырқанып бұрсанып,
Мұздай темір құрсанып,
Қабағынан қар жауып,
Кірпігінен мұз тоңып,
Әр жақ пенен бер жаққа,
Найзасын ұстап бармаққа,
Аттанбаққа қалмаққа.
Батыр кейіп келеді,
Еш жазығы жоқ еді,
Бұлаңдаған Құртқаның,
Сөзге сынық қылдың деп,
Егер шықса алдынан,
Басын кесіп алмаққа.
Дарбазалы есікті,
Пайғамбардай несіпті.
Үйде отырған қыз Құртқа
Дүбірін аттың есітті.
Екпіні қатты кім болсын
Сұлтаным-дағы десіпті.
Түрегеліп бұлаңдап,
Ашып көрді есікті,
Көргеннен соң қамықты.
Құс төсекте мамықты,
Арпа, бидай қабықты,
Көтере алмас кедейлер
Жылына салған салықты.
Шыдай алмай қыз Құртқа
Және де ашты жабықты
Жабықтан көзін салыпты.
Салса ерді таныпты,
Түсі суық көрінді, –
Ерге болған секілді
Бір сөзбенен жазықты.
Батырдан Құртқа қорыққан соң,
Төмен қарап жер шұқып,
Өксіп жылап қамықты.

Енді Құртқа сасады,
Бетінен қаны қашады,
Оң етегін басады,
Сасқан емей немене,
Аш күзендей бүгілді,
Құртқа жаннан түңілді.
Шыдай алмай қорыққаннан
Есік пенен төріне
Неше қайта жүгірді.
Сасып жүріп жөн тауып,
Ақыл менен ой тауып,
Түтікпенен су берген,
Түндікпенен күн көрген
Төрде тұрған Бурылдың
Басын шешіп алады,
Мойнына арқан салады,
Шылбырынан жетелеп
Бурыл атты қыз Құртқа
Қобыландының алдынан
Бұлаңдап кетіп барады.
Бәйгеден келер көк дөнен,
Жеміне қосып жеді өлең,
Туғалы күнді көрмеген,
Түнектен шыққан Тайбурыл
Айдалаға шыққан соң
Түлкідей көзі жайнайды,
Қаруы сыймай қайнайды,
Көлденең жатқан көк тасты
Сұлым ғой деп шайнайды.
Он екі құлаш кезеңнен
Атылып Бурыл ойнайды
Қыз Құртқаны көтеріп,
Бурыл көкке екі ұшты.
Салмағымен қыз Құртқа
Алып жерге бұл түсті.
Жазығы әйел демесең,
Құртқа қыз да тым күшті.
Батыр жанына келгенде,
Қамығып Құртқа сөйледі:
«Асқар таудың белдігі,

Аздың бар ма теңдігі?
Құрдастың бар ма елдігі,
Жалғыздарға жар болған
Алланың көп дүр кендігі
Үш ұшар ең аспанға,
Бір ұшуың кем болды
Мен қайтейін Бурылжан,
Қырық үш күннің кемдігі».
Кентті жерді жайлаған
Үзілмейді базары,
Қайда қалмас жігіттің
Өлгеннен соң мазары,
Бурылды көзі көрген соң,
Қобыландыдай батырдың
Құртқадан қайтты азары,
Бурылға түсті назары.
Қобыланды сонда сөйледі:
«Көлден ұшқан қаз деймін,
Қаз жайлауын саз деймін,
Наурыздан соң жаз деймін,
Ақылы жоқ мен – ақымақ,
Бүйтіп жүрген Құртқамды
Шауып тастай жаздаймын.
Сарай да, сарай, сарай бар,
Сарайға қолды жеткізген
Қос өркешті қызыл нар.
Әр пендеге лайық
Өзіне тәңірім қосқан жар.
Атымды бүйтіп баптауға,
Асылдан соққан сүңгімді,
Ырғай алып саптауға,
Құртқадай болып мініскер*,
Жар тапқанша талай бар,
Батырдың сөзін есітіп,
Батыр жанына келгенде
Наз қылса да, қорықса да,
Құртқа сынды сұлуың,
Төмен қарап жер шұқып,
Өксіп жылап қамықты.
Қамыққанын көрген соң,

Сонда Қобылан сөйлейді;
«Қызыл тілім шешен-ді,
Қатардан басым көсем-ді,
Артықша туған, Құртқажан
Атың әйел десем де,
Басқа әйел болғанда,
Қауіпсіз болып тұрғанда
Кеудеден басың кетеді.
Менің көзім тіріде,
Ердің құнын жесең де,
Құртқажан, неге қамықтың
Жолбарысың мен есенде?!
Құс төсекте мамықты,
Арпа, бидай қабықты
Мені көріп, Құртқажан,
Қуанбасаң, қамықпа,
Менің көзім тіріде,
Ердің құнын жесең де,
Құртқажан, неге қамықтың
Жолбарысың мен есенде?!
Құс төсекте мамықты,
Арпа, бидай қабықты
Мені көріп, Құртқажан,
Қуанбасаң, қамықпа,
Менің көзім тіріде,
Қараңғы түн ішінен
Шығарармын жарыққа!
Осы барған сапардан
Есен барып, сау қайтсам,
Әйел де болсаң Құртқажан,
Хан қылармын халыққа!»
Сонда Құртқа сөйледі:
«Айдынды көлден қу аттым,
Дертке дәрі етіне.
Ойнап балық шығады
Айдын көлдің шетіне.
Кисең киім жарасар
Ақ патсадай етіңе.
Талап етіп ойға алсаң,
Жеткейсің мұрат-ниетіңе.

Сіздер сұңқар, біз қарға,
Сіз даладан келгенде
Ажырайып қарарға
Жарамаймыз бетіңе.
Аға-інің сенің жоқ
Жазым болып, келмесең
Мен күйермін дертіңе».
Сонда Қобылан сөйледі:
«Жылқы ішінде аламын,
Қылшық жүнді қарамын,
Аға менен інім жоқ
Жеке туған дарамын.
Тоқтар менен Аналық,
Әулиеге ат айтып,
Қорасанға қой айтып.
Шыбын жанын және айтып,
Безіп дүние малынан,
Тірідей безіп жанынан,
Тілеп алған баламын.
Жатпады деп бүгінше,
Өкпелеме, Құртқажан,
Кемпір-шалдың қойнына
Жатайын деп барамын.
Бұл сөзді айтып Қобыланды
Тобылғы меңді торы атпен
Дөңгелетіп жөнелді
Тоқтар тіккен ордаға,
Көлге біткен жекен деп,
Бүршігі жоқ тікен деп,
Үйде отырған кемпір-шал
Жүгіре шықты далаға:
«Жалғызым келген екен», – деп,
Көзі түсті балаға,
Бірден жылап екеуі
Баладан болды садаға.
Шылауына шырмалды,
Шылбырына оралды,
Оң тізгінін қолға алды,
Қобыландыны жетелеп,
Үйге алып кеп түсірді.

Өлгенде көрген жалғызға
Шәрбаттың суын ішірді.
Және айналып толғанып,
Кезек-кезек қолға алып,
Қобыландыны кемпір-шал
Күн батпай-ақ жатқызды.
Жатқызды көрпе-төсекке,
Кезек-кезек сөз қатты,
Үндемей Қобылан тек жатты.
Тілеп алған жалғыз ұл
Кемпір-шалға тым тәтті.
Ол уақытта пенде жоқ,
Қобыландыдай сымбатты.
«Өзіме қара, қалқа», – деп,
Ірге жаққа шал тартты.
«Өзіме қара, қозым», – деп,
От жақтан кемпір бұл тартты.
Ортасында Қобыланды
Алма-кезек домалап,
Шал-кемпірдің қойнында
Артық туған Қобыланды
Кірпік қақпай таң атты.
Таң сарғайып атқанда,
Шолпан жұлдыз батқанда,
Кемпір-шалдың қойнында,
Қобыланды ойнап жатқанда,
Бәйгеден келген көк дөнен,
Түнімен ұйқы көрмеген,
Қобыландыдай батырдың
Тоқтамасын білген соң,
Тайбурылдың үстіне
Алтыннан тұрман ер салып,
Аз ғана азық жем салып,
Ақ орданың алдынан,
Өткізді Құртқа көлденең.
Тайбурылды көргесін
Қобыланды тұрды төсектен.
Өткен Бурыл есіктен
Үйдің сырты жиылған
Ағайын жұрты есіткен.

Жиылып жұрты жылады,
Халайық қайран қылады,
Жіберуге қимайды
Қобыландыдай баланы.
Киініп үйден шыққасын
Халқы ортаға алады,
Жиылған жұртпен қоштасып,
Қобыландыдай батырың
Тайбурыл атқа мінеді,
Беліне семсер іледі,
Ақ сауытын киеді,
Ноғай бөркін киеді.
Дүйсенбі күн сәскеде
Қараспан тауды бөктеріп.
Кешегі кеткен Қияттың
Қобыландыдай батырың
Соңынан желіп жөнелді.
Тоқсандағы Тоқтарбай,
Алпыста шешесі Аналық,
Қарындасы Қарлығаш,
Қосақ жары қыз Құртқа –
Төртеуі жылап соңынан,
Кескілей кет деп қолыңнан,
Қобыландының артынан
Олар да еріп жөнелді.
Түстік жерге келгенде,
Қарындасы сөйледі,
Сөйлегенде бүй деді:
«Халық ұйғарса қалмайсың,
Көңілің сүймей бармайсың.
Жалғыз ағам, жан көкем,
Сапарландың талапқа,
Ақ сұңқар сеніп ұшады,
Құйрығы мен қанатқа.
Сайға біткен қоқтымын*
Бөрік үстінде шоқтымын.
Көкежан, қайтып келгенше,
Ел-жұртың есен көргенше,
Айтып кеткен Құдайға
Қоңыр шұнақ тоқтыңмын.

Мен түсемін қиялға,
Нешік айла болады
Көзімнің жасын тыярға?
Көкежан, қайтып келгенше,
Ел-жұртың есен көргенше,
Артында қалған мен нашар
Айтып бір кетші ниязға*.
Көзге, көке, жас алдық,
Көкежан, қайтып келгенше,
Артында қалған мен сорлы
Болайын сенен тасаттық*.
Басымда бар алтын шоқ,
Көкешім барда көңілім тоқ.
Көкежан, сені көрмесем,
Басымнан өтер дүние боқ!
Табаныма тиер шоқ
Сізге деген Құдайдың
Бізге болсын ажал оқ!
Ақ маңдайда тұлымым,
Бірге туған құлыным,
Керекке біткен жауырын,
Бірге туған бауырым,
Қолқанатым, құйрығым,
Судан шыққан сүйрігім,
Суырылып озған жүйрігім,
Сізге деген Құдайдың
Қабыл еттім бұйрығын!
Қозыдай менің егізім,
Тел қозыдай сезімім,
Бірге туып, бірге өскен,
Кіндігімді бір кескен,
Қарға жүнді қаттасым,
Үйрек жүнді оттасым,
Бірге туған тектесім,
Қысылған жерде демесім.
Тоғай толған түйең бар,
Қора толған қойың бар,
Оны кімге тапсырдың?!
Жерге сыймас жылқың бар,
Токсанда атаң Тоқтарбай,

Алпыста анаң Аналық,
Жан көке, кімге тапсырдың?
Өзіңмен бірге туысқан,
Тай-құлындай тебіскен,
Бірге туып, бірге өскен,
Кіндігімді бір кескен,
Мен сорды кімге тапсырдың?
Бұл дүниеде мұңдасың,
Ахиреттік жолдасың,
Төсекте жатса сырласың,
Құдай қосқан қосағың,
Көктімнің қызы Құртқаны,
Жеңешемді кімге тапсырдың?»
Қоблекең сонда тарықты,
Батыр сөзге толықсып,
Көп ойлады халықты.
Қарлығаш даусы шыққасын,
Қобыландыдай батырың
Ақ найзаға сүйеніп,
Өксіп жылап қамықты.
Қайта айналып, қаз қонар,
Ұя салған жеріне.
Әркім ойнап күледі
Өз уақытында теңімен.
Ақ найзаға сүйеніп,
Қарлығашқа көрсетпей
Жасын сүртті жеңімен.
Сонда тұрып сөйледі,
Сөйлегенде бүй дейді:
«Тауда болар тарғыл тас,
Тарықса шығар көзден жас,
Тар қолтықтан оқ тисе,
Шығады сүйеп қарындас.
Қарындасың болмаса,
Жауда қалар ғазиз бас.
Арқанды жапқан қолаң шаш,
Айналайын, Қарлығаш,
Айтқан сөзге құлақ ас!
Мен кешігіп келмесем,
Сендерді мұндай жылатпас,

Қалың қыпшақ, қарындас!
Қарлығаш, сенен айналдым,
Ағызба, қалқам, көзден жас!
Жасыңды тыйшы көзіңнен,
Сай-сүйегім сырқырар,
Жан көке деген сөзіңнен!
Бір сүйгізші, шырағым,
Жаудыраған көзіңнен!
Атадан тақ баламын,
Жауға кетіп барамын,
Жасым үлкен ағамын,
Әлдеқандай боламын,
Әйел де болсаң, бір тудың
Нашарсынып нетейін!
Мойныңды бұршы, Қарлыжан,
Көкең сүйсін бетіңнен,
Армансыз болып кетейін!
Қарындасым, Қарлыжан,
Тоғай толған түйемді
Сарысуға тапсырдым.
Желі толған жылқымды
Жасанған жауға тапсырдым.
Қорам толған ақты қой,
Аш бөріге тапсырдым.
Азу тісі балғадай
Жас бөріге тапсырдым.
Тоқсанда атаң Тоқтарбай,
Құдіретіне тапсырдым.
Алпыста анам Аналық,
Бибібатимаға тапсырдым.
Шырағым сені, Қарлығаш,
Қарашаш ханымға тапсырдым.
Қосақ жарым Құртқаны,
Балуан қызға тапсырдым.
Сендер төртеу, мен жалғыз,
Айналайын, Қарлығаш,
Көкеңді кімге тапсырдың?»
Қарындасы сөйледі:
Сөйлегенде бүй деді:
«Бұл жібердім базардың

Бояғы мен бөзіне,
Салса жылқы тоқтайды
Арқаның бөрі көзіне,
Құлақ сал, көке, сөзіме,
Осы барған сапардан,
Жан көкем есен келгенше,
Ел-жұртың есен көргенше,
Он сегіз мың ғаламға
Падиша болған Хақ Жаббар,
Тек тапсырдым өзіңе!
Қарлығаш және сөйледі:
Басымнан дүние өткен-ді,
Көрінбесең көзіме,
Құлақ сал, көке, сөзіме.
Ата-анасын көргенше,
Қалқамбысың дегенше?
Мен көкемді тапсырдым,
Он сегіз мың ғаламның
Падишасы, өзіңе.
Қараспан тауын жайлаған
Біздің қалың көп Қыпшақ,
Көкемнің оңғар сапарын
Жасаған құдай, беріп бақ.
Алды-артында сүйеу жоқ,
Атадан, көке, тудың тақ.
Сіз тұрғанда көңілім шат,
Сапарыңнан қайтқанша,
Аман-есен келгенше,
Мен көкемді тапсырдым,
Он сегіз мың ғаламның
Падишасы, жалғыз Хақ.
Көп қайырың тиеді,
Еліңде қоңсы-сыбайға.
Көз салмадың, жан көке,
Бірге туған жұбайға.
Адалдан жиған малыңды
Залымдарға тапсырдың.
Осының, көке, ұнай ма?
Көкем есен келгенше,
Ата-анасын көргенше,

Жалғызымды тапсырдым,
Бір жаратқан Құдайға».
Қарлығаш айтып болғасын
Құртқа келіп не деді?
Ел жайлаған еп еді,
Зарлы-мұңды көп еді,
Жалғыз ұлдан айырылып,
Кемпір мен шал жүдеді.
Бұлаңдап келіп жанаса
Енді Қобылан сұлтанға
Сұлу Құртқа сөйледі:
«Илеуі жоқ күмісім,
Жасаған қосқан белесім,
Ойын менен күлісім
Сұлтаным, сізге бас қосып,
Кеңейіп еді өрісім.
Алтыннан соққан кебісім,
Сегіз ұрмақ бейішім,
Қауыз, кәусар суындай
Бейіштен шыққан жемісім.
Арыстаным, аман бол,
Осы барған сапардан
Қиын болар келісің!
Жылқы ішінде аласың,
Қылшық жүнді қарасың,
Ағаң, інің сенің жоқ
Жеке туған дарасың.
Атам менен енемнің
Безіп дүние малынан,
Тірідей безіп жанынан,
Тілеп алған баласың.
Сөйткен бала тастар ма,
Атасы менен анасын!
Сұлтанымның меңзеймін
Тоқтамасқа шамасын.
Кетер болсаң, сұлтаным,
Енекемнің еміп кет,
Төсінде екі мамасын.
Сабындаса ағармас,
Іштен туған қарасың.

Құдай қисық жаратты,
Кімнің тілін аласың.
Өз дегенің болмаса,
Жөнге көнбес баласың!
Тіл білмеген дұшпанға
Жалғыз кетіп барасың.
Қош, сұлтаным, аман бол,
Әлдеқандай боласың?
Асқар төбе, бел дерсің
Тайбурыл атпен желерсің,
Жақсы-жаман қадірін
Құртқаның сонда білерсің.
Құртқаның сөзіне сенерсің:
Кешегі кеткен Қияттан
Он екі күн бұрын барарсың.
Қазан алған қос қала –
Қырлы қала, Сырлы қала деп,
Сырлысын бұрын аларсың.
Жалғаса біткен жанында
Қасқарлық деген тауы бар,
Басына оның шығарсың.
Атыңды көкке қаратып.
Кіндігінен жаратып,
Жата бергін, сұлтаным.
Қараман атты құрдасың
Қазанның Қырлы қаласын
Аламын деп ала алмас,
Алты қабат орынан
Қарғытып ішке ене алмас,
Қақпаның аузын аша алмас,
Қайраты жетіп таса алмас.
Тауда жатқан өзіңе
Қараман келер – құрдасың,
Қатын деп кеткен сөзіне,
Бетіне сонда соғарсың,
Асқар төбе белдігі,
Аздың бар ма теңдігі?
Құрдастың бар ма елдігі?
Астыңдағы Бурылдың
Көбіктінің екі аты

Үйіріне қарай қашқанда,
Сол уақытта көрінер,
Қырық үш күндік кемдігі.
Асқар төбе бел дерсің,
Тайбурыл атпен желерсің.
Жақсы-жаман қадірін
Құртқаның сонда білерсің.
Тоқсанға келген атамның
Бұтында жоқ ыштаны,
Тізесіне тон жетпей,
Қызылбастың елінде
Қаратабан болып жүргенде,
Сұлтаным, сонда келерсің.
Алпыста анаң Аналық
Арқан есіп, жүн түтіп,
Құрт қайнатып жүргенде,
Қайғыменен қан жұтып,
Сұлтаным, сонда келерсің.
Қарындасың Бикешжан
Әбдестесі*жанында,
Бес кесесі қолында,
Белдемшесі белінде,
Қызылбастың елінде
Шай қайнатып жүргенде,
Сұлтаным, сонда келерсің!
Көк етіктің мықтысы,
Күзгі жердің шықтысы.
Сенен қалған мен сорды
Бір дұшпанның мықтысы
Аламын деп тұрғанда,
Қараңғы үйге салғанда,
Көңілге қайғы толғанда,
Сұлтаным, сонда келерсің!
Мінген атың ақ табан,
Айтулы едің мақтаған,
Құданың ісі көп шығар
Өлмегенге сақтаған.
Алла қосып, сұлтаным,
Сапарландың талапқа
Хош аман бол, Алла жар,

Жалғызымды тапсырдым,
Құданың досты пайғамбар!
Мерген байлап оқ атар,
Ұшқан көлдің қуына,
Иманды құл кез келер
Қауызы, кәусар суына.
Бұл дүниеде келмесең,
Құртқамбысың демесең,
Қазан жетіп бұл жолда
Хаққа дүзеп бетіңді,
Арыстаным, жөнелсең,
Жұбайым бар деп еске алсаң,
Сұлтаным, сонда мені ізде,
Табысайық мақшарда*,
Пайғамбар тіккен тауында».
Сол уақыттар болғанда
Шешесі келіп жылайды,
Қобыландыны құшақтап,
Көздің жасын бұлайды.
«Он сегіз мың ғаламға,
Патша болған Хақ Жаббар,
Есіт мынау сөзімді,
Он үш жасар Қобыланды
Ерінбей сүйер кезімде,
Кітаптардың ішінде
Қырық пайғамбар аты бар,
Қырда Қияс пайғамбар
Ойда Илияс пайғамбар,
Сізден басқа кімім бар?!
Бас-басына бір жандық,
Дем бермесең, біз қалдық.
Асқар төбе бел өттік,
Белден асып ел кеттік.
Әулие-аруақ салсаң көз
Ата жолын тербеттік!
Бір жылқыдан кем шаппас
Келінжан баққан Бурыл ат!
Денеге оқты дарытпас
Дәуіт соққан жалаңқат.
Асынғаны жанына

Қынабының сабы алтын,
Ұстар жері сары алтын,
Қынаптан шықса – қылт еткен,
Тасқа салса – лып еткен,
Шүберектей қуарған,
Қайтпасын деп тау-тастан
Заһарға салып суарған,
Балдағы алтын шарболат!
Шырағымның шыбын жан
Жасаған саған аманат!
Ақ сұңқар құс мақтанса,
О да бір күн кез келер,
Құсбегінің торына.
Арғымақ ат мақтанса,
О да бір күн кез келер
Қаланың қазған орына.
Ықылас атты Шәшті Әзіз,
Осы кеткен қозымды
Тек тапсырдым қолыңа.
Қозымды жықпа орына,
Жолықтырма зорыңа!
Алпыс жасқа келгенде
Қобыландыдай ұл тапқан
О да менің сорым ба?
Осы барған сапардан
Есен барып сау қайтсаң,
Егіз туған көк қошқар –
Ол да сенің жолыңа!
Егіз туған көк бура –
Ол да сенің жолыңа.
Көл иесі, Қамбар-ай!
Шөл иесі, Қамбар-ай,
Қамбар, өзің қолдасаң,
Қолдамайтын кім бар-ай!
Қазанға қайдан жол қылдың,
Қараман деген заңғар-ай!
Қала қоймас Бурыл ат
Қатар шапқан жарыстан.
Жақын емес, шырағым,
Жау іздедің алыстан.

Қыс болғанда жылқы ықпас
Көлге біткен қамыстан.
Осы кеткен қозымды
Өз қолыңа тапсырдым,
Ғали атты арыстан!
Аязды күн айналған,
Бұлтты күні бұрылған,
Айқара бесік таянған,
Дыбысы шықса оянған,
Алтыннан бесік ойдырып,
Ақ торғынға бөлеген,
Өлгенде көрген көбеген,
Ел тілегін тілеген,
Қабырғам жездей қайысқан,
Көтергенде бесіктен
Он саусағым майысқан.
Тас емшегім жібіткен,
Тар құрсағым кеңіткен,
Балапан қаздай ерткен.
Алсам қолым талдырған,
Сүйсем мейірім қандырған,
Денемнен шыққан балдырған!
Шаһизада қазірет,
Жарылқаушы құдірет,
Қызылбас – басқа, біз – үмбет,
Қозымды сізге тапсырдым,
Алланың досы, Мұхамбет
Жалғызыма жәрдем ет!»
Сонда Қобылан сөйледі:
«Қой, шешеке, жылама,
Жылағанмен бола ма?
Мен сапардан қайтқанша,
Ата-анам, ел-жұртым,
Тапсырдым енді Құдайға».
Қараман кетті жиып қол,
(Сөйледі сөзді онды-сол).
Қобыландыдай батырға
Жиылып халық беріп қол,
Жылаумен қалды кемпір сор!
Тоқтарбайдай шалыңыз

Көзі-басы іріңдеп,
Буындары дірілдеп,
Жүре алмады болып қор.
Орта жолда зарлайды
Қайрылып Қобылан бармайды.
«Жалғызыма жар бол!» деп,
Жад қылып Жаббар Құдайды,
Қала берді кемпір-шал,
Аруақтарға жалынып!
Қобыланды мінген Тайбурыл
Шиыршық атып ойнайды,
Атандай төсі салынып,
«Айт жануар, шу!» – деді.
Құбылып Бурыл гуледі,
Табаны жерге тимеді,
Құлақтың түбі терледі,
Тер шыққан сайын өрледі,
Көлденең жатқан аңғарды
Жер ошақ құрлы көрмеді.
Атына көңілі біткесін
Батыр Қобылан сөйледі:
«Әуелі Алла анайым,
Хақ жаратқан Құдайым,
Үйдегі Құртқа жұбайым.
Жарым олқы болды деп,
Жемеймін тіпті уайым.
Құртқажан «тұлпар» деп еді,
Айтқан сөзін сынайын.
Жайың қалай, Бурыл ат?
Қолтығыңда қос қанат,
Үстіңде мен аманат.
Үкілі құйрық, майда жал,
Сөзіме менің құлақ сал.
Алтын, күміс қият жал,
Лебізің сенің сары алтын,
Үстіңдегі түгінің
Жары – күміс, жары – алтын,
Жан серігім, Бурыл ат,
Терлемесің күн салқын.
Жылқыда тұлпар сен едің,

Жігітте сұңқар мен едім,
Қыдыра жалды, қыл құйрық.
Сенен озбас деп едім.
Екі аяқты, бір басты
Менен озбас деп едім.
Біздің ауыл ағыста,
Есебі жоқ алыста,
Азулының бойында
Жылқылары қамыста.
«Қатын Қобылан қалды» деп,
Кешегі кеткен Қиятқа?
Қоямысың намысқа?
Жан серігім, Бурыл ат,
Барыңды бүгін қарышта!
Қаса тұлпар ат болсаң,
Ұшқан құстан қалыспа.
Қырық күншілік Қазанға
Бір-ақ күнде жетуге
Сіздей малға алыс па?
Бұл жібердім базардың
Бояғы менен бөзіне,
Салса жылқы тоқтайды
Арқаның бөрі көзіне.
Жан серігім, Бурыл ат,
Сал құлағың сөзіме,
Қырық күншілік Қазанды
Көрсетші бүгін көзіме!
Көрсетпесең көзіме,
Онда Құртқа, мен мұнда
Қалар көңілім өзіңе!»
Құралайдың талына,
Алуа, шекер, балына,
Тобылғы сапты қамшымен,
Тартып-тартып жіберді
Тайбурылдың санына.
Жан серігі Бурылдың,
Жаман батты жанына.
Жанына батпай не қылсын
Қарға, құзғын тойынды,
Санынан аққан қанына.

Қобыландының қамшысы
Тайбурылға шын батты,
Шыбын жаны тым тәтті.
Санына қамшы батқан соң,
Қаны судай аққан соң,
Жоғары ерні жыбырлап,
Төменгі ерні қыбырлап,
Тайбурылға тіл бітті,
Тайбурыл сонда сөйледі:
«Тауға бітер емен, тал,
Кімге келмес керімсал
Наз бедеу атқа бітер жал,
Аямай тарттың қамшыңды,
Өлмесем де кеудемнен
Шыға жаздады шыбын жан,
Батыр туған, Қобылан нар!
Қызылбастың шаһарына
Мұнша болдың ынтызар!
Ата-анадан жалғыз тақ,
Жалғыздық кегін менен ал.
Төрт аяғым тең жорға,
Тізгінім тартпай сал жолға,
Үстімде сен есенде,
Астыңда өзім аманда,
Қажу бар ма мен сорға?
Ат қылып Тәңірім жаратты,
Сен секілді сыбайға.
Қысылған жерде ер жігіт,
Бір Тәңірге жылай ма?
Қырық күншілік Қазанға
Бір-ақ күнде жет дейсің,
Ұшқан құсқа оңай ма?!
Қиын да болса Қобыланды ер
Қиналармын, қайтейін,
Уағдаңыз солай ма?
Намаздыгер өткенше,
Намазшамға жеткенше,
Қазанның Сырлы қаласын
Көрсетпесем көзіңе,
Түсірмесем жүзіңе

Жан серігің Бурылды,
Сол жерде шал Құдайға»!
Бұған Қобылан қуанып,
«Шырағым, Бурыл, шүү!» – деді,
Құбылып Бурыл гуледі,
Табаны жерге тимеді.
Тау мен тасты өрледі,
Төрт аяқты сермеді,
Құлақтың түбі терледі,
Тер шыққан соң өрледі,
Адырды көзі көрмеді,
Көлденең жатқан көк тасты
Тіктеп тиген тұяғы
Саз балшықтай иледі.
Қараша емес қауысты,
Қоңыраулатып дауысты,
Жақын қылды алысты.
Берсін кімге намысты,
Күн төбеден аумай-ақ
Түзеді Бурыл шабысты.
Қос құлағы тігілді
Қайырға біткен қамыстай,
Түс ауған соң бүгілді
Илеуі жеткен қайыстай.
Байлаулы малдай шешілді,
Төрт аяғын көсілді,
Әрбір сымдай есілді.
Кешегі кеткен қосынға
Жетемін деген Қобыланның
Жоқ еді тіпті есінде.
Бұлаңдаған Бурылмен
Артық туған Қобыланды
Аңқып жетті бесінде.
Қол соңында барады,
Қарабұқан жауырыншы,
Бұқанға келді – «Арма!» – деп,
«Алдыңда кісі бар ма?» – деп.
Қарабұқан сөйледі:
«Жылқы ішінде аланы,
Жоқтап ек Қобылан баланы,

Аты қалар деймісің
Өзіңнен үлкен ағаны?!
Осынау белдің астында
Қосдәулет кетіп барады».
Тайбурыл атты құтыртып,
Оған да келді сыпыртып,
«Үлкен едің – арма!» – деп,
«Алдыңда кісі бар ма?» – деп.
Ол да айтады – аланы,
«Жоқтап ек Қобылан баланы,
Қылшық жүнді қараны,
Осынау белдің астында
Аққозы кетіп барады».
Тайбурылды құтыртып,
Оған да келді сыпыртып
Ол да айтады, аланы,
Қылшық жүнді қараны,
«Адасты деп ойлап ек
Қобыланды сынды баланы.
Осынау белдің астында
Қарақозы кетіп барады».
Тайбурыл атты құтыртып,
Оған да келді сыпыртып,
Оған да келіп: «Арма» – деп, –
Алдыңда кісі бар ма?» – деп,
Қарақозы сөйледі:
«Алыстан айқын көрінген
Жылқы малдың аласы,
Ағынан көп-ті қарасы.
Оңдаса Құдай сапарды,
Пенденің болмас шарасы.
Қызыл тілді сөйлеткен
Қаусырма жақтың арасы.
Жеткен-ді деп ойлаймын
Өз көңілімше шамасы,
Кешегі қонған мезгілден,
Шапқаннан бері, шырағым,
Көрінген жоқ көзіме
Құрдасыңның қарасы».
Көктем мезгіл болғанда

Көктен құйған тамшыдай,
Шебер қыздың қолында
Балдағы алтын қайшыдай,
Қарамандай құрдасы
Кетіп қалды деген соң,
Бұлаңдаған Бурылға
Тағы да басты қамшыны-ай.
Найзасы аумай қолынан,
Жұлдыз туып оңынан,
Қобыланды сонда «шүү!» – деді,
Құбылып Бурыл гуледі
Қараманның соңынан.
О да кетіп қалыпты,
Үздік озып қолынан
Беті қайтпай барады,
Сапар еткен жолынан.
Тайбурылды гулетіп,
Келіп жетті соңынан.
Қобыланды жетіп сөйледі:
«Болғаның ба, досым-ай,
Мақтаған атың осы ма-ай?
Он екі күнде келерсің
Менің бүгін кеште тіккен қосыма-ай!
Жағалай таудың татыры-ай,
Жарасар тіккен шатыры-ай.
Анау күні қатын деп
Қарамай кеткен батыр-ай!
Көрдіңіз бе, Қараман,
Қатынның баққан атын-ай,
Қатын да болса, білдің бе?
Құртқаның асыл затын-ай!
Қатынның баққан атын-ай?!
Қапыда қалма, батыр-ай!
Жүрмейсің бе, Қараман,
Үш күн кейін соң калып,
Мен де озып барамын,
Қалсаң, өлім жақын-ай!
Қобыланды гулеп жөнелді,
Көп Қиятқа қарамай,
Қалың Қият – көп қосын

Бәрі қалды артында,
Бірі еруге жарамай.
Сонда Бурыл гуледі.
Табаны жерге тимеді,
Көлденең жатқан көк тасты
Тіктеп тиген тұяғы
Саз балшықтай иледі.
Аманбайдың ақ тікен,
Асып Бурыл жөнелді.
Қарсы келген қабақтан,
Қарғып басып жөнелді.
Сеңгір-сеңгір таулардан
Секіре басып жөнелді.
Ол төбе мен бұл төбе,
Бауыры шұбар көл төбе –
Онан да өтіп жөнелді.
Қамыстының қазды көл,
Қоғалының қулы көл,
Шегендінің желді көл,
Шағалалы шалқар көл,
Қызғыштының Қызды көл,
Құмра, қотан Қос көлден,
Айналасы бес көлден,
Бәрінен өтіп жөнелді.
Құдердің қара дөңінен,
Бесін де өтті деңінен,
Барлы-барлы, барлы тау.
Басы биік, қарлы тау,
Хан жайлаған Қаратау,
Би жайлаған Алатау,
Онан да өтіп жол шекті-ау.
Түйе мойнақ иір тау,
Қыз емшекті сүйір тау.
Атасу мен Манащы
Мал оттауға оты ащы,
Ішейін десе суы ащы,
Мұнан-дағы жол шекті.
Қампай-құмпай қасынан.
Жем, Темірдің басынан,
Қолбағайлы шөлдерден,

Қасқалдақты көлдерден,
Асқар-асқар белдерден,
Айдын шалқар көлдерден,
Қан сасыған жерлерден,
Тобылғылы нұрадан,
Сексеуілді жырадан,
Баялышты құмайттан,
Бүлдіргенді шыңайттан
Жалғыз шауып жол шекті.
Астына мінген Бурыл ат
Жауатын күндей күркіреп,
Жаңбырдай тері сіркіреп,
Құбылып ойнап жер басты.
Алдыңғыдан артқысын
Сынық сүйем кем басты.
Жалғаса ұшқан қоңыр қаз.
Тозаңынан адасты.
Асқар төбе бел еді,
Бір шауып, бір желеді,
Құбылып ойнап жер басып,
Дөңгеленіп келеді,
Садақтың бауы сартылдап,
Масатыдан шалбардың,
Сала құлаш балағы,
Алтынды зермен көмкерген,
Жел соққандай жалпылдап,
Белеңнен асты былқылдап,
Тозаңы шықты бұрқылдап,
Аттың жолы қазылды,
Ұмтылғанда қысылып,
Бес жүз құлаш жазылды,
Бурыл көкке секірді,
Омырауда тері көпірді,
Шаба-шаба шатылды,
Табаны тиіп ұшқан тас.
Қызылбас мылтық оғындай,
Аспан көкке атылды.
Тақиядай көрмеді
Үстіндегі батырды.
Бұлаңдаған Бурылдың,

Маңдайында масаты бар,
Марал ішсе – таусылмас.
Құйрығында құдық бар,
Құлан ішсе – таусылмас.
Арандай аузын ашады,
Аяғын топ-топ басады.
Бір төбенің тозаңын
Бір төбеге қосады.
Кешке таман Тайбурыл
Жын қаққанға ұқсады,
Құлан менен құлжаның,
Ұзатпай алдын тосады.
Көл жағалай отырған,
Көкқұтан мен қарабай
Көтеріліп ұшқанша,
Белінен басып асады.
Дуадақ пен жек қалды,
Әлде өтірік, әлде шын
Ақ сұңқар мен лашын,
Өлген құсты жеп қалды.
Ебелек ұшпас елсізден,
Көбелек ұшпас көлсізден,
Құла мидай шөлдерден,
Адам жүрмес жерлерден,
Батпақ лай көлдерден,
Асқар-асқар белдерден,
Жалғыз шауып жол шекті.
Үмітін үзіп келеді,
Қараспан тауды жайлаған.
Қалың қыпшақ елдерден
Намаздыгер өтті енді,
Мезгілі шамның жетті енді,
Қобыланды мен Бурылдың
Уәдесі бітті енді.
Көріне ме шаһар деп
Ілгері қарап күткен-ді.
Сол уақыттар болғанда,
Белес-белес бел көрді,
Бел астында ел көрді,
Бидайықты ақтатыр

Ақты, бозды, қой жатыр.
Тіктеп шауып қалаға
Қобылекем келе бұл жатыр.
Құланнан атты қодықты,
Көлден тартты борықты,
Жетемін деп торықты.
Намазшамның кезінде.
Бес ағаштың түбінде,
Қазанның салған жылқыға
Ағыны қатты Бурылмен
Аңқытып келіп жолықты.
Көк алалы көп жылқы,
Бөрі құлақ ен жылқы,
Гулетіп жылқыны алады,
Айқайлап жиған көп жылқы
Бір уыс болып қалады.
Жылқыны жөнге шығарып,
Қазанның Сырлы қаласын
Қайта айналып шабады.
Бетіне қалқан далдалап,
Шаһарына шапты «Аллалап».
Қаланың аузын қандатып,
Көшенің аузын шаңдатып.
Қақпадан атын қарғытып,
Кіндіктен оғын сырғытып,
Туырлығын тоқым қып,
Керегесін отын қып,
Мал шығармай далаға,
Ел шығармай салаға,
Жау бетінде жад қылып,
Жеті кәміл бабаға,
Өтірік емес, жан аға.
Қазанның Сырлы қаласын
Бұзып, жарып Қобылекең,
Он екі күн дегенде
Жалғыз жанды құтқармай
Айдап шықты далаға.
Құлақ салмақ сауап-ты.
Бес уақытқы азанға,
Төрт құлақты Қазанға,

Ителгі құстың тырнағын
Мың сан қарға жазар ма?
Сырлы қаланы алады,
Адамын жөнге салады,
Қаланың қиғаш қасында,
Қасқарлық таудың басына,
Бұлаңдаған Бурылмен
Батыр Қобылан шығады,
Құртқаның сөзін сынады,
Жан-жаққа көзін салады,
Батырдың көзі шалады,
Қалың Қият, көп қосын
Он екі күн дегенде
Олар да келіп қалады.
Өзі жатқан Қазанның
Қырлы дейтін қаласын
Қырық мың қолды әскермен
Алты қабат орының
Сыртынан орап алады.
Қараман атты батырың,
Аламын деп ала алмай,
Алты қабат орынан,
Қарғытып ішке ене алмай,
Қақпаның аузын аша алмай,
Қайраты жетіп таса алмай,
Үш күн тұрып сыртында
Болдыра алмастай болған соң,
Енді атына мінеді,
Мініп алып атына
Тауда жатқан батырға
Қараман өзі келеді.
Келіп сөйлей береді:
«Айбалтам тасқа өтпейді,
Жамандар сөзді кектейді,
Жүрмеймісің, құрдасым,
Қызылбастың еліне
Сенсіз күшім жетпейді!»
Сонда Қобылан сөйледі:
«Асқар ма екен, тау ма екен?
Арғымақ па екен, ат па екен?»

Жая ма екен, жал ма екен?
Шекер ме екен, бал ма екен?
Ер бұзбаған қамалды
Қатын бұзған бар ма екен?
Мал салдым базар бөзіне,
Салса жылқы тоқтайды
Арқаның бөрі көзіне.
Ерді қатын дей ме екен,
Не деп айттың өзіме?
Сен бір айтпай үш айттың,
Келмеді ме көзіңе?
Көрінбе менің көзіме.
Неше батыр болсаң да
Үйде қалған Құртқаның
Сатса алмаймын өзіне.
Өзі түгіл Құртқаның,
Сағынғанда алмаймын
«Қалқамжан деген сөзіне!»
Қобыланды бұл сөзді айтқасын,
Қараман құрдас өкпелеп,
Көрмеймін деп жер тепкілеп,
Наза боп қайтып жөнелді:
«Алсам, мұны алармын,
Алмасам, өліп қалармын,
Қатыныңның тілімен
Қобыландыдай батырың
Жүр ме едің әлі де кекті?» деп».
Қобыландыдай батырдың
Жая да емес, жал-ды деп,
Шекер де емес, бал-ды деп,
Бір қатынның тілімен
Құрдасым көңілі қалды деп,
Аршын басты Бурылмен
Аңқытып желді соңынан,
Іс келеді қолынан,
Былқылдап Қобылан желеді—
Соңынан жетіп келеді.
Қобыланды батыр келгесін,
«Сыбағамды бердің»,— деп,
Қараман құрдас күледі.

Қуанғаннан батырдың
Төбесі көкке тиеді.
Қараман, Қобылан қосылып,
Қосынға келіп енеді.
Ордың мініп басына,
Қаланың келіп қасына,
Қобыландыдай батырың,
Тайбурылға сөйледі:
«Мал саттым базар бөзіне,
Салсаң құлақ сөзіме,
Салсаң жылқы тоқтайды,
Арқаның бөрі көзіне,
Жая қандай, жал қандай?
Шекер қандай, бал қандай?
Екеуміз жолдас болғалы,
Бүгін емес бірталай,
Анаңыз тұлпар деуші еді,
Қалмақтың терең қаздырған
Алты қабат орынан,
Жетінші қабат қалаға,
Қарғытамын, Бурылым,
Қарғимысың жай қандай?»
Жоғары ерні жыбырлап,
Төменгі ерні қыбырлап,
Екпінімен сыбырлап,
Сонда Бурыл сөйледі:
«Артында қалды еліңіз,
Болды ма менде кегіңіз?
Шешем Құртқа деген соң,
Сатылмайды теріміз,
Көңілде жоқ кіріміз.
Қосылған жерде дем берсін
Жылқышы Қамбар піріміз,
Көңіліне алсаң қоймайсың
Қайсар Қобылан шеріміз.
Салған қолқаң сол болса,
Қобыланды сынды еріміз,
Қарғысам қарғып көрейін,
Қарғи алмасам, өлейін,
Тәуекел етіп көріңіз».

Мұны естіп Қобыланды,
Бурыл атқа «шүу!» – дейді,
Бүктеле беріп жазылып.
Бурылы бұлқып гуледі.
Алты қабат орынан
Жетінші қабат қалаға
Қояндай ырғып жөнелді
Ортасына шаһардың
Бурылы барып топ етті,
Жердің шаңы бұрқ етті,
Ат тұяғы тиген жер
Тесіле жаздап солқ етті.
Қалаға Қобылан кіргесін,
Ерлігімен кіріп кеткесін,
Бала да болса келбетті –
Ене алмай қалды Қараман,
Ордың сыртын айналып,
Маңдай шып-шып терледі,
Ене алмағасын қиналып.
Көп әскерді көргесін,
Жау екенін білгесін,
Шаһар жұрты жиналып,
Қазан ханы бас болып,
Ұрысуға сайланып,
Жатыр екен жиналып.
Арқада бар бөрі көз,
Жақсыда ғой тәуір сөз.
Неге ұмытсын көрген көз?
Арыстан туған Қобыланды
Көп әскерге келді кез.
Арыстан туған Қобыланды,
Көп әскерге келгенде
Қырық мың атты қызылбас
Қолына жасыл ту алып,
Арыстан туған Қобыланды
Ақ білегін сыбанып,
Көңілі тасып келеді
Жауды көріп қуанып.
Сол уақытта алдынан
Қара қасқа ат мінген,

Құйрық жалын шарт түйген,
Алдына дабыл төңкерген,
Артына сауыт бөктерген,
Аламанға дем берген,
Азды-көпке теңгерген,
Қара бөрік қалпайған,
Қайратымен мал жайған,
«Мен сондай!» – деп далдайған,
Қысқа күнде қырық шапқан,
Тері тонды теріс артқан,
Қызылбасқа жан тартқан,
Қазақ десе, оқ атқан,
Қабағына қар қатқан.
Кірпігіне мұз қатқан,
Он екі күнде бір жатқан,
Он үш күнде бір татқан,
О да айтулы ер еді,
Қызылбастың елі еді,
Құдайдан дұспан сұраған,
Жау көрмесе, қураған,
Найзаның ұстар жеріне
Қолыма жұмсақ болсын деп,
Топтап барқыт ораған,
Шын қаһарына келгенде
Жауған қардай бораған,
Суда болар ақ сазан,
Молдалар айтар бес азан,
Үлкендете жолымен:
«Қашпа, бала, қашпа», – деп,
Алдынан шықты ер Қазан.
Хан шыққансын, кім қалсын,
Ханның ұлы Қарауыл,
Бектің ұлы Беқауыл,
Хан жігіті жасауыл
Хан қасында қайдақтар*,
Қатыны жоқ бойдақтар,
Отыз төре қызыл бас,
Үй басына он сомнан
Жиып жеген бейбақтар,
Мысық құлақ мылтық қолында

Қара сұңқар қойнында,
Бәйгіден келген дөнені,
Бұл шәһбаздың* гөзелі*,
Талай батыр ұмтылған,
Қаланың аузын қандатып,
Әскерін жаяу аңдатып,
Қызылбас болып қол алып,
Қобыландыға жол алып,
Әскер мезгіл болғанда
Қырық мың әскер қол шықты
Қазан ханы бас болып,
Он кісіден қос болып.
Арқада бар бөрі көз,
Жақсыда бар тәуір сөз,
Қолды бастап шығарып,
Қазан сынды батырың,
Қобыландыға келді кез.
Өзі жеке келгесін,
Қайыспасын білгесін,
Басын тартып қара аттың,
Қобыландыдай батырға
Бір-екі ауыз айтты сөз:
Кімнің ұлы боласың?!
Атаңды сұрасам кім деймін?
Анаңды сұрасам кім деймін?
Батыр Қазан мен деймін,
Шын сөзіңмен кел деймін,
Қалжың сөзге көнбеймін,
Ашуыма жолықпай
Бурыл атпен ақ сауыт
Қол тигізбей бер деймін».
Сонда Қобылан сөйлейді:
«Бұл жіберіп шығып ем
Базарда алтын қасыққа,
Ат беруге арланам
Сендей дінсіз сасыққа.
Ат алуың қаша ма,
Дем алғанша асықпа!
Келмей жатып ат бер деп,
Қызылбас неден есірді?

Бұл сапарда ен жатқан
Сүйермін деп ек жесірді,
Шыдамасаң бері кел,
Көрсетейін кесірді.
Атасы жаман атасыз,
Атамды сұрап нетесіз?
Анасы жаман анасыз,
Анамды сұрап нетесіз?
Анаң сенің некесіз,
Некесін сұрап нетесіз?
Ашулансам боларсың
Әр кез жарық көргісіз.
Өзіңнің соққан қақпаңнан
Зар қылармын жүргісіз.
Қазан деген ерсің сен,
Жөн білмеген серсің сен,
Патшаңнан алған қамқаңды
Қан қылмай-ақ шешерсің!
Асқар төбе белсің сен,
Қызылбас деген елсің сен,
Арақ ішіп, нан жесең
Қала ішінде есерсің,
Көкірегіңді басайын,
Желденіп көңілің келсең сен.
Қарақасқа тұлпардың
Сауырынан түсерсің!
Мойныңнан аққан жылы қан
Шамаң келсе, ішерсің.
Жауға шабар ер жігіт
Жаманнан ақыл сұрамас.
Бетімнен қаһар шығады
Жаңбырлы қардай аралас.
Мұсылманның баласы
Өзім өлмей жыламас.
Іздегенім қызылбас,
Аты-тонын әр жерде
Беруші еді сендей нас.
Қылышпенен өлтірсем,
Қиқаладың дерсің сен.
Найзаменен өлтірсем,

Микаладаң дерсің сен.
Садақпенен өлтірсем,
Қапыл қалдым дерсің сен,
Мылтықпенен өлтірсем,
Жазым қылды дерсің сен.
Мінген атың құла ғой
Сендер көп те, мен жалғыз,
Қолыңа келді бір бала,
Білгеніңді қыла ғой!».
Ел жайлауы Арыс-ты
Батырлар қылды намысты.
Әуелі тәуір сөйлесіп,
Артынан шайтан жабысты.
Шайтан емей немене
Ырғай сапты сүңгіні
Ырғай, ырғай салысты,
Итерісіп тұрысты,
Найза қанға майысты,
Ат тізесін бүгісті
Бүгісе, бүгісе тұрысты,
Тебінгіге тер қатып,
Қақырғаны қан татып,
Түкіргені жын татып,
Қақырғанда қан ішті,
Түкіргенде жын ішті,
Қанжарменен қармасты
Семсерменен серместі.
Қанжар қалды қайысып,
Семсер қалды майысып.
Диқан еккен егінді,
Есен алса тегінді,
Қан қабақтан төгілді,
Ерлер жаннан түңілді,
Аш күзендей бүгілді,
Екеуінің ақ сауыт
Шығыршықтан сөгілді.
Сол уақыттар болғанда,
Артық туған Қобыланды
Найзасын ырғап ендірді,
Қазанды аттан төндірді,

Ат артына міндірді.
Ту жығылар айшықты,
Ақ денеден қан шықты
Шауып еді, жан шықты
Ұлы сәске болғанда;
Ішкі қала тұсында,
Сыртқы қала ішінде,
Ер Қазанның аузына
Қобыландыдай батырың
Толтырады балшықты.
Қазан аттан құлады,
Көріп елі жылады,
Шаһары байтақ жұртына
Тегіс хабар салады,
Жұртын жиып алады,
Алтын құндақ ақ берен
Шілдедегі бір айда
Көктен түскен самал-ды.
Тура келген ажалға,
Кім табады амалды?
Өлген қолдың басынан
Өткізеді заманды.
Қырық мың атты қызылбас
Алдында қойдай қамалды,
Қамалмасқа бола ма,
Кез қылды Құдай қабанды.
Қабанның ойыны жаман-ды,
Қырық мың атты қызылбасқа
Тұтам қылды заманды.
Тоқтата алмай табанды,
Қалаға қайтып келе алмай.
Барайын десе, бата алмай,
Дарбазадан өте алмай,
Ортөбеден топтанып,
Шиыршық атып шоқтанып,
Қолына бір-бір оқты алып,
Көптігіне мақтанып,
Қазан ханы өлгесін,
Жекпе-жектен тоқталып,
Бірте-бірте жиналды.

Жауды көрген мезгілде
Арыстан туған Қобыланды
Жан-жаққа көзін салады,
Қырық мың атты қызылбас,
Жалғыздығын білгесін
Енді ортаға алады,
Тұрған жерде қамады.
Артық туған Қобыланды
Жалғыздығын білгесін,
Қамағанын көргесін,
Жалғыздық айтып жабығып,
Бір Тәңірге зарығып,
Сонда тұрып налыды:
«Өзі болат, өзі өткір
Бұрынғы ердің найзасы,
Бақ қараған пенденің
Басында болар айласы,
Алды, артымда таяу жоқ
Қараспан толған көп елдің
Кәнеки, енді пайдасы?
Мініп шықтым үмітпен
Жолдасым бурыл дөненді,
Көкке тойған көбенді,
Қызылбас қашып, мен қалсам,
Ерлігімді кім айтар,
Қараспанды жайлаған
Қалың Қыпшақ көп елге?!
Жар болғай, Алла, өзіме,
Шыбын жаным көрінді
Бүгін менің көзіме.
Кәміл пірлер, құлақ сал,
Ауыздан шыққан сөзіме,
Жазым болып мен түссем,
Бір найзадан қан құссам,
Үстімдегі ақ сауыт,
Астымдағы Тайбурыл
Жалғызыңның исі деп,
Кім апарып көрсетер,
Кемпір-шалдың көзіне?
Бурылға жаптым көк мауыт,

Сыйынған пірім ер Дәуіт.
Шабамын кәпірге ауыт-ауыт.
Бүгін қанға боялсын
Балғаң тиген ақ сауыт –
Бекітіп соққан ер Дәуіт
Жауды көріп, қызды арқам,
Қашар ма жаудан мен салқам?
Бүгінгі күні не көріп,
Иманмен өтсем жоқ-ты арман.
Толғамалы ақ сүңгім
Шаншылар майдан күн бүгін.
Былғары садақ, Бұқар жай
Тартылар майдан күн бүгін.
Алтын құндақ ақ берен
Атылар майдан күн бүгін.
Толғамалы ақ сүңгім
Шанша алмасам, маған серт!
Қанға тойсаң, саған серт!
Былғары садақ, Бұқар жай,
Тарта алмасам, маған серт!
Бел күшіме шыдамай
Беліңнен сынсаң, саған серт!
Алтын құндақ ақ берен,
Ата алмасам, маған серт!
От алмасаң, саған серт!
Таямай атса, оқ өтпес,
Шуақ шықса, күн өтпес,
Жаңбыр жауса, су өтпес,
Жағасы алтын, жеңі жез,
Бадана көзді ақ сауыт,
Бекітіп соққан ер Дәуіт,
Қалмақтың қалың қолынан,
Шашақты найза жолынан,
Бұл әскердің өзінен
Қылышының жүзінен
Тая жүрсем, маған серт!
Ата-анам сүйген ақ денем
Оқ дарытсаң, саған серт!»
Қобыланды айтып болғасын,
Қиналарын білгесін,

Бауырын жазып Бурыл ат
Шиыршық атып ойнайды,
Батыр туған Қобыланды
Ерегiскен жауының
Басын жоймай қоймайды.
Шабайын деп батырың,
Тал бойын алды аршындап,
Астындағы Бурылдың
Тасқа тиген тұяғы
Қар кешкендей қаршылдап.
Қыл қобызға жағады
Қарағайдың шайырын,
Шабайын деп батыр тұр,
Қырылуға кәпір тұр,
Алла берсін қайырын.
Алтын қалпақ, жез телпек,
Баса киіп көзіне.
Көп, әлеумет, құлақ сал,
Аузымнан шыққан сөзіме,
Қырық мың атты қызылбас,
Қырық кісідей көрінбес
Батырыңның көзіне
Тікелеп атқан оқтары
Тікенектей қадалмас,
Қобылекеңнің жүзіне.
Қабағынан қар жауып,
Кірпігіне мұз тоңып,
Қатуланып қаттанды,
Буырқанып бұрсанды,
Мұздай темір құрсанды,
Топтанып тұрған кәпірге
Қобыланды батыр жол салды.
Жалғыз өзі батырың,
Жойып кетіп барады,
Қойға тиген қасқырдай
Сойып кетіп барады,
Жолбарыс шапқан құландай,
Шоршып кетіп барады,
Үш мың атты бір сайға,
Төрт мың атты бір сайға,

Аламын деп қайтарда
Қойып кетіп барады.
Қайтарында алмаққа
Тізгінінен қосақтап,
Түйіп кетіп барады.
Ақ білегі қан болып,
Тұла бойы сал болып,
Жау үстіне жол салып,
Үкімін жауға мол салып,
Көмегі жоқ соңында,
Жаны Құдай қолында,
Туырлықтай ту алып,
Туды қанға суарып,
Қырық мың атты қызылбас,
Әрі-бері қозғалды,
Қырылмағаны аз қалды,
Қызылбас қашып жосыпты,
Қашқанына қойсын ба?
Батырың алдын тосыпты.
Ықтиярсыз найзалап,
Біріне-бірін қосыпты.
Бөлек-бөлек қылады
Есебі жоқ қырады.
Бірін шауып, біреуін
Қылышпенен ұрады.
Атуымен оқ қалды,
Тартуымен дөп қалды,
Қобылекеңнің сүңгісі
Қызыл қанға боялды.
Көбісі тұрып шәрінің
Ұйқысын ашып оянды.
Қашпағанды Қобыланды
Алты күн ұдай ұрысып,
Бітіруге таянды.
Үкімін жауға мол салды
Жетінші күні сәскеде
Жаудың бәрін тауысып,
Ақ найзаға сүйеніп,
Қобыланды жалғыз бұл қалды.
Сол қаланың әйелі

Ерлерінен айрылып,
Бәрі де жесір, тұл қалды.
Бұл қырғанға қоймады,
Қобылекең бұған тоймады,
Шәрін тегіс бұзсам деп,
Ат қоймаққа ойлады
Қазанның Қырлы қалаға.
Қобыланды тұрып сыйынды
Жеті кәміл бабаға.
Ақ сұңқар құстар шүйіліп,
Ел шығармай салаға,
Мал шығармай далаға.
Қаладан атын қарғытып,
Кіндіктен оғын сырғытып,
Қаланың аузын қан қылып,
Қақпаның аузын шаң қылып,
Тұлымдысын тұл қылып,
Айдарлысын құл қылып,
Солқылдаған мырзасын
Табанға салып жүн қылып,
Алтын артты шанаға,
Қарамай қатын-балаға,
Өтірік емес, жан аға,
Қырық қақпалы Қазанды
Он сегіз күн дегенде
Бұзып-жарып батырың,
Малын-жанын ызғытып,
Қақпаның аузын аштырып,
Айдап шықты далаға!
Есіктің алды мойыл-ды,
Ашыққан Қият тойынды.
Жаманның ісі бола ма?
Атадан алтау туғанмен,
Асылмен белін бұғанмен,
Қай күнде жаман оңа ма?
Ызғытып малды шығарып,
Қобыланды батыр келеді.
Қияттың жаман әскері
Көп олжаға кенелді.
Қаладан сыртқа шыққасын.

Көше алмай қосын бөгелді,
Атадан жаман туғандар,
Арамтамақ олжаға
Беті-қолын жуғандар,
Қоста отырып кеңесті,
Кеңескенде не десті?
«Қобыланды елге барғанда,
Қаланы өзім алдым дер,
Олжаны өзім салдым дер,
Босқа келіп, бос қайтты
Қияттың мың сан нөкері дер.
Әлі кімге жетер, – деп, –
Қобыланды елге сау барса,
Қадіріміз кетер, – деп, –
Жалғыз атты Қыпшақты
Өлтіріп кетсек нетер», – деп,
Далада отырған көп жаман,
Қобылекеме бой ұрды.
Бой ұрғанмен не қылсын.
Күңкілдесіп көп жаман,
Түн ортасы болғанда,
Күңкілдің арты қойылды.
Айтса-дағы қылмады,
Мұрады қабыл болмады.
Қараман біліп бұларды:
«Қас жаманы жігіттің
Жолдасын ерген қарақтар,
Қойыңдар», – деп бұйырды.
Батырлар мінер қызылды,
Жал-құйрығы ұзынды,
Іс тағдырға сызылды,
Бес күндей малы тойынып,
Алтыншы күні Қияттың
Қайтуға көңілі бұзылды.
Қосындар жүгін артқанда,
Көшейік деп жатқанда,
Бос қайтам ба жаудан деп,
Іздеп келіп бұл жерге,
Қараман батыр кезінді.
Қобыландыға келеді:

«Ай, Қобыланды, құрдасжан,
Қайратыңды мен көрдім,
Бәрекелді, ер, – дейді, –
Найзам тимей дұшпанға
Арманда барам мен, – дейді.
Осы бүгін естідім,
Жақын жерде бір шаһар
Көбікті хан бар дейді.
Жүрсең соған барайық,
Жылқысын айдап алайық.
Қазаннан алған бұл малды
Баға тұрсын халайық.
Көбікті келсе малына,
Салайын жәбір жанына,
Көбіктіні өлтіріп,
Бір тояйын қанына.
Көбікті де ер дейді,
Қайратымды көр дейді.
Найзам тимей дұшпанға
Арманда барам мен», – дейді.
Қобыландыдай батырдың
Мақұл көріп бұл сөзін,
Асып-тасып екеуі
Алланы алмай аузына,
«Барайық десең, жүр», – дейді.
Ер салды атқа батырлар
Алтынды тұрман тағынып,
Екі батыр жөнелген,
Сыйынбай пірге жаңылып,
Көп қосынға тапсырды
Қазаннан алған көп елді.
Қараман, Қобылан екеуі
Көбіктінің шаһарына
Сапар қылып жөнелді
Базарда бар ақ мата,
Ойнақтайды жас бота,
Бұл сөзімде жоқ қата,
Көп қосыннан екеуі
Сапарланды ел жата.
Көбіктінің шаһарын

Қарасын көрді таң ата.
Бөлінбеген ұйқыға,
Жыртылмаған құлпыға,
Екі батыр кез келді,
Құба көлде Көбікті.
Отар салған жылқыға.
Көк алалы көп жылқы,
Бөрі құлақ ен жылқы,
Гулетіп жылқыны алады.
Айқайлап жайған көп жылқы
Бір уыс болып қалады.
Тізе қосып екеуі
Айдап кетіп барады.
Биік-биік қыр екен,
Оқпанды сай жыра екен,
Көбіктінің Тарлан ат
Жылқы ішінде жүр екен
Жамандатқыр Тарлан ат
Құйрығын құстай тарады,
Кіндігінен жарады,
Кесесінен қарады,
Әуеге қарап есінеп,
Ием бе деп кісінеп,
Жау екенін білгесін,
Сыртына құйрық салады,
Қайта айналып шаһарға
Тарлан ат қашып барады.
Жалғаса қуған екеуі
Қайтара алмай қалады.
Жетпедім деп Тарланға
Астындағы Бурыл ат
Басын жерге салады,
Қырық үш күндік кемдігі
Бурыл атты қамады.
Құртқаның сөзі келді деп,
Батыр Қобылан сенеді.
Таң шолпаны батқанда,
Қызарып күн шыққанда,
Дем алам деп азырақ,
Бауырында бір таудың,

Қобыланды ұйықтап жатқанда,
Қалаға көк ат еніпті,
Есігті дүбір Көбікті.
Ат барғасын желікті,
«Жау тиді ғой малға» – деп,
– Ашуланып демікті.
Базардан келген қасық-ты
Тарлан атқа кідіріп
Ер салғанша асықты,
Ат басындай тас шоқпар,
Тақымына басыпты,
Тарлан атты Көбікті
Еріндіктеп алады,
Беліне терлік салады,
Тас шоқпары тақымда,
Айдауға кеткен жылқының
Соңынан қуып барады.
Жебелі найза қолынан,
Жұлдызы туып оңынан,
Ерте Шолпан батқанда,
Сарғайып таңы атқанда
Тау суындай сарқырап,
Ақ сауыты жарқырап,
«Таста, - деп, малды», - барқырап,
Көбікті жетті соңынан
Көбікті келе сөйледі:
«Ел иесіз дедің бе?
Жер иесіз дедің бе?
Мал иесіз дедің бе?
Жан иесіз дедің бе?
Отарда жатқан жылқымның
Отарын бұзған кім едің?
Өрісте жатқан жылқымның
Өрісін бұзған кім едің?
Тыныш жатқан жылқыма
Оқ тастаған кім едің?
Көк орайлы шалғынға
От тастаған кім едің?
Жусап жатқан жылқымның
Жусауын бұзған кім едің,

Батыр жігіт қайдасың?»
Батырлар табар айласын,
Жақсы кісі жаманға
Көп тигізер пайдасын,
Сол уақытта Қараман,
Көбіктіні шанышпаққа
Оңтайланды найзасын
Қараман ерлік бастады,
Ерлігін Алла қоспады,
Қараманның найзасын,
Денесіне тигізбей,
Көбіктідей батырын
Қолындағы шоқпармен
Допша қағып тастайды.
Ұмтылумен Көбікті
Қараманды ұстады,
Желкесінен қысады,
Күшіктейін шыңғыртып,
Қараманды Көбікті
Тақымына басады.
Қулық пенен сұмдықты
Көбікті тағы ойлады.
Оянып кетсе болмас деп,
Қобыландыны Көбікті
Ұйықтап жатқан жерінде
Тоғыз қабат тор салып,
Бекітіп әбден байлады.
Енді үзіліп кетпес деп,
Қобыландыны Көбікті
Оятпаққа сайланды.
«Тұр», – деп еді Көбікті
Қобыланды батыр тұрмады.
Ұйқысын Қобылан бұзбады.
Болады деген мұндай іс
Үш ұйықтаса ойда жоқ,
Жиып алды Көбікті
Қару-жарақ бойда жоқ.
Хабарсыз жатып дұшпаннан
Басынан өтті дүние боқ.
Аңдаусыз жерде Қобыланды

Пенде болып дұшпанға
Табанына тиді шоқ.
Бір уақытта оянып,
Қобыланды батыр көсілді,
Дұшпан деген батырдың
Әлі де жоқ есінде,
Көбіктің байлаған
Тоғыз қабат торының
Бес қабаты шешілді.
Көбікті тұр таң қалып,
Қобыланды қалды сандалып,
Қобыланды батыр сасады,
Басынан бақыт қашады,
Ыза болып Қобыланды,
Жын қаққанға ұқсады.
Кісен салып Көбікті,
Қараман мен Қобыланның
Аяқ-қолын тұсады.
Қос батырдың бұл жерде
Бағы тайып басынан,
Пірлері тайып қасынан,
Жан торсыққа ұқсады.
Жеті кәміл бабасын
Жад етуге жаңылып,
Енді қара басады.
Қос батырдың қос тұлпар,
Жылқыға айдап қосады.
Ел қаптайды салаға,
Мал қаптайды далаға.
Жаудың қолы тиді ғой
Қапияда балаға.
Ұлы бесін болғанда,
Тақымында қос батыр –
Көбікті тартты қалаға.
Белес-белес бел еді,
Тарлан атпен желеді,
Асып туған қатардан,
Көбікті де ер еді.
Дұшпанын батыр байлап ап,
Қаласына келеді.

Қалыңнан соққан қарсақтай,
Салақтатып екеуін
Қақпасына енеді.
Аттан келіп түсіпті,
Көзі-басы ісіпті.
Қобаған мұрын, қой көзді,
Талма бетті, нұр жүзді
Қарлыға деген қызы бар.
Қарлығаны шақырып,
Дауыстап Көбікті сөйледі:
«Үйдемісің, Қарлыға,
Түздемісің, Қарлыға,
Алланың қатты жарлығы,
Жер астына бір түсер
Осы көптің барлығы.
Қайысқан болат сынғандай
Желіккен көңіл тынғандай.
Екі пенде әкелдім,
Берсем сені күйеуге,
Бас жетімің қылғандай!
Көк шыбын қонсын қабаққа,
Іріткі беріп тамаққа
Жауып таста, Қарлыға,
Бұл екеуін апарып,
Кілт есікті лабаққа!»*
Қарлыға мінген кер еді,
Маң-маң басып келеді,
Байлауда жатқан батырды
Қарлыға сұлу көреді.
Аты әйел демесең,
Бұл шаһардың бегі еді.
Жерде жатқан екеуін
Боғжамадай қолтықтап,
Қарлыға алып жөнелді.
Көк шыбын қонды қабаққа
Іріткі берді тамаққа.
Жауып шықты Қарлыға.
Бұл екеуін апарып,
Кілт есікті лабаққа.
Көбікті мініп аласын,

Ағынан көпті қарасын,
Той қылуға жар салып,
Енді жиды қаласын,
«Қобыландыны байладым,
Құртып жаудың қарасын», –
Алшағырға жіберді
Қасына жолдас кісі ертіп,
Шақырып алып баласын.
Жеті атадан кегі бар
Алшағыр енді шапсын деп,
Қараспан таудың ағасын,
Біршымбайға бар, – деді. –
Сүйіншіге Шағырдың
Қанікей менен Тінікей,
Қарындасын ал, – деді.
Біршымбай кетті жүріп жол,
Сүйінші деп бармаққа,
Алшағырдай қалмаққа,
Қанікей менен Тінікей
Қарындасын алмаққа.
Бара тұрсын Біршымбай,
Ұзын сөзді қысқартып,
Келейін енді қыз жаққа.
Қарлығадай сұлуың,
Батырды жауып лабакқа
Үйіне қайтып келеді,
Әуеге қарап жүреді.
Көбіктідей батырдың
Қарлығаның анасын
Мұсылманнан олжалап
Алып келген қыз еді.
Содан туып Қарлыға
Анасының сол кезде
Өліп кеткен кезі еді.
Өлерінде анасы
Көзінің ағы-қарасы –
«Менен туған қыз болсаң,
Мұсылманның, шырағым,
Етегін ұста», – деп еді.
Шын мұсылман анасы,

Әйел де болса ер еді.
Шешесінің бұл сөзі
Көңіліне келеді.
Бірнеше күн өткесін
Қарлығадай сұлуың
Қобыландыға келеді.
Батырларды көреді.
Екі батыр зарланып,
Жатқаннан соң байлауда
Кәміл пірі жебеді.
Пірлері медет бергесін,
Қобыландыны көргесін
Нұры шарпып батырдың
Балқыды сұлу денесі.
Қобыландыдай батырдың
Аруағы асады,
Қобыландының айбаты
Арыстанға ұқсады.
Ілгері аяқ баса алмай,
Аяғын кейін басады.
Қарлыға қайтты үйіне,
Қарлығадай сұлудың
Көңіліне түсті түйіні,
Түйінді шешпей жүруге
Сұлуға болды қиын-ды,
Қиын емей немене?
Қобыландыдай батырға
Ғашық болып сұлуың
Жата алмады үйінде.
Жылай берді енді өксіп,
Қобыланды еске түскенде.
Үйінен шығып паналап,
Тар көшені сағалап,
Аяғын басып жүре алмай,
Көрінгенді саялап,
Қобыландыға келіп жағалап.
Екеуі жатса лабакта
Ай тумас жақтан ай туды,
Күн тумас жақтан күн туды,
Бұл несі деп қараса,

Қара тамды ағартқан
Қарлыға қыздың сәулесі.
Қарлыға келіп сөйледі:
«Есіктің алды ақтақыр,
Ақтақырда мал жатыр,
Байлауда жатқан қос батыр,
Есермісің, сермісің?
Бекер жатқан ермісің?
Қолыңды шешіп, қашырсам,
Еліңе барып мақтанып,
Қарлыға қыз қашырмай
Өзім қаштым дермісің?
Мейіз берсем жермісің?
Далада жатқан жылқымды
Айдап қашқан ермісің?
Қараман сонда сөйледі:
«Менің өзім нашармын,
Кілттің аузын ашармын
Бұл бейнетті көргенше,
Шеш қолымды, Қарлыға,
Рұқсат берсең қашармын».
Қобыланды сонда сөйледі:
«Ай, қаш, залым, қасымнан
Қиямет салма жасымнан,
Дәулет құсы ұшты деп,
Тіліне дұшпан көнбедім.
Өшті болған әкеңнен
Өшімді алмай кетпеймін.
Кекті болған әкеңнен
Кегімді алмай кетпеймін,
Жаз жайлауым – Көзді көл,
Қыс қыстауым – Қараспан.
Ат ізінен адаспан.
Алты жаста ат міндім.
Он үш жасқа мен келдім.
Аман қалған жоқ еді
Қызылбас тиіп жанасқан.
Таңбам әліп Қыпшақпын,
Мұсылманда жоқ еді,
Өзімнен артық күші асқан.

Таулар күйіп, тас жанған
Қобыланды деген зарпыма,
Қорған болып отырғанмын
Туғаннан-ақ халқыма,
Асықпасаң, Қарлыға,
Бір мінерсің Бурылдың
Жайдақ сауыр артына.
Әуелі Құдай бағындым,
Ата-анамды сағындым,
Жауға пенде болғаным –
Жау жақындап келгенде,
Қара басып өзімді
Жеті пірді жаңылдым,
Ұйқы басып көзімді.
Ықылас ата Шашты Әзіз
Омар менен Оспандай,
Ішім толып пұшманға-ай*,
Жеті пірді жаңылып,
Жазым түстім дұшпанға-ай,
Егер пірді жад етсем,
Дұшпан батыр болар ма?
Хош, Қараман, аман бол,
Қайтасың ба елдерге?
Бізден сәлем дегейсің.
Азаулы деген көлдерге,
Асқар, асқар белдерге,
Қараспан тауды жайлаған
Қалың Қыпшақ елдерге!
Ел ішінде сәлем де
Замандас, құрбы, теңдерге,
Ит жүгіртіп құс салған,
Найза ұстаған ерлерге.
Және де сәлем дегейсің,
Тұлпар мініп, ту алған
Елдегі жолдас бектерге.
Мені жауда қалды деп,
Аяққа кісен салды деп,
Үлкен аға, кіші іні
Зер салмасын біздерге
Аһ, дариға дүние-ай,

Асқар-асқар белдерім,
Азаулы деген көлдерім,
Қараспанды жайлаған
Қалың Қыпшақ елдерім.
Ол елде де көп еді
Көсіліп найза көп ұстап,
Жекелеп шапқан ерлерім.
Қызылбастың елінде
Қол-аяғым байлаулы
Пенделікпен жатырмын.
Жазым болып, көз жұмсам,
Кім жоқтайды, беглерім?
Бүгін туған күндерім,
Қолдамады пірлерім.
Мені жауда қалды деп,
Не қылайын жанды деп,
Артымнан жоқтар ағам жоқ,
Алладан басқа панам жоқ.
Мені жауда қалды деп,
Неғылайын жанды деп,
Ізімнен жоқтар інім жоқ,
Жалғыздықтан мінім жоқ,
Қазақ көппін дегенде,
Көппін деп айтар тілім жоқ,
Қарағай садақ, қырық кез оқ,
Күмбезі алтын белге тоқ.
Қызылбастың елінде
Пенде болып жатырмын
Жазым болып, көз жұмсам,
Бетімді жабар кебін жоқ.
Арқанменен арыған
Шабын айыл қарыған,
Жан серігім Бурылға,
Қай қызылбас от берсін?
Қай қызылбас су берсін?
Тоқсанда атам Тоқтардың
Тасқа тиді тұяғы,
Алпыста шешем Аналық,
Үзілді ғой қияғы,
Қарындасым Қарлығаш

Өшкен шығар шырағы.
Жан қосағым қыз Құртқа,
Арыстаны – мен пенде
Қандай екен сияғы?»

Әлқисса, Қобыланды бұл сөзді Қараманға айтып болғасын:

Қарлығадай сұлуың
Шықпас ойын білгесін.
Қобыландыдай батырға
Тұрыңыз деп жалынды,
Жүрегі оттай қабынды,
Қараман мен екеуі
Көтере алмай налыды!
Келіп еді кеше қолтықтап,
Бүгін мұнша ауыр деп,
Мойындары салынды.
Қараман тұрып сөйледі,
Сөйлегенде бүй деді:
«Пірі тайған мезгілде,
Көтеріп келдің сен, – дейді, –
Қазіргі жатқан кезінде,
Көтере алмас ел», – дейді.
Қарлыға сұлу есітіп:
«Жылқыға барып, Қараман,
Атыңды ұстап мін, – дейді, –
Қобыландының Тайбурыл,
Жетелеп алып кел, – дейді. –
Ақылын таптым мен, – дейді, –
Ердің жаны аты деп,
Өз жанынан артық деп,
Тақымына Бурылдың
Бұрау салып шыңғыртса,
Шығады сонда шын», – дейді.
Бөлінбеген ұйқыға,
Жыртылмаған құлпыға,
Қарлығадай сұлуың
Өзі қайтып үйіне
Қараман кетті жылқыға.
Таң атқанша Қараман

Өкпесін алып қолына.
Бір шыбындай жанын сап,
Қобыландының жолына,
Сәске түсте жетеді
Көбіктінің малына.
Өз атын ұстап мінеді,
Тайбурылды жетелеп,
Қалаға түнде енеді.
Қарлығадай сұлуға
«Келемін кешке» – деп еді.
Қараман менен Қарлыға
Лабактың келіп алдына,
Қыл шылбырмен бұрау сап,
Бурыл аттың санына,
Құлындай қылып шыңғыртты,
Жәбір қылып жанына.
Бурылдың даусын есітіп,
Қобыландыдай батырдың
Салды ойран тамына.
«Не қылсаң да маған қыл,
Бурылға, сірә, қағылма».
Тамды бұзып Қобыланды
Далаға шықты қабына.
Қобыланды батыр шыққан соң
Өзінің ахуал хал-жайын
Батырға айтты Қарлыға:
«Дүниенің кеңдік, тарлығы,
Басыма менің түсіп тұр,
Ғашықтықтың зарлығы.
Сеніменен бірге өлсем,
Анамның айтқан өсиеті
Болады кәміл барлығы.
Сөзімді тыңдап, батырым,
Бурылыңа мін, – дейді, –
Қарыңа сүңгі іл, – дейді. –
Кешегі жатқан жылқыға
Тағы да барып ти, – дейді. –
Тарлан қашар жылқыдан,
Құмай-ақ қой сен, – дейді. –
Тәңірі жазса Тарланды

Көбіктіге міндірмей
Алармын қолға мен, – дейді. –
Көбіктінің қанаты
Жылқыдағы көк аты,
Бұл сөзіме сен, – дейді. –
Кегің болса бұл жауда
Сөйлесерсің соңынан,
Бұл сөзімді біл, – дейді, –
Екеуіңнің батырлар,
Сауыт-сайман қаруың
Бәрі де менің қолымда
Берейін алып жүр, – дейді. –
Қаруыңды, батырым,
Қойғамын тығып мен, – дейді. –
Кереметім көр, – дейді. –
Қобыланды мен Қараман,
Кел соңыма ер», – дейді.
Ертіп барып сұлуың
Сарайына енгізді,
Сақтап қойған жерінен
Қаруын батыр көргізді,
Ақ сауытын кигізді,
Ақ семсерді ілгізді,
Шын достығын, Қарлыға,
Қобыландыға сенгізді.
Уағда байлап, қол беріп,
Тайбурылға мінгізді.
Қарлыға бұл сөзді айтқасын,
Енді атына мінеді,
Бадана көзді ақ сауыт
Денесіне киеді.
Беліне байлап болатты
Қарына найза іледі.
Қараман мен екеуі
Көбіктінің көп жылқы
Және сүзіп жөнелді.
Құба көлден өткенде,
Сары өзенге жеткенде,
Көбіктінің Тарлан ат
Құйрығын құстай тарайды,

Шекесінен қарайды,
Кіндігінен жарайды,
Әуеге қарап есінеп,
Ием бе деп кісінеп,
Жау екенін білгесін,
Сыртына құйрық салады,
Көк ат қашып барады,
Барса, барсын көк ат деп,
Екеуі қумай қалады.
Қалаға көк ат еніпті,
Есітті дүбір Көбікті.
Ат барғасын желікті,
«Қарлығажан, қайда?» – деп, –
«Ат ертте», – деп демікті,
Аңдып тұрған Қарлыға
Көбіктіге келіпті:
«Ұйқыңды бұзба, Көбікті,
(Сорлы әкем, неге желікті);
Мал иесі жануар
Жем жеймін деп келіпті».
Көбіктіні жатқызып,
Ақмоншақ аттың үстіне
Алтыннан тұрман ер салып,
Аз ғана азық, жем салып,
Қобыланды еске түскенде,
Қыздың шері қозғалып,
Ақмоншақ атқа мінеді,
Беліне семсер іледі,
Денеге сауыт киеді.
Төбеге шашты түйеді,
Ноғай бөркін киеді
Қобыландының соңынан
Дөңгелетіп жөнелді.
Қуып жетіп бұларға
Әкесінің жылқысын
Бірге айдасып келеді,
Қаладан қиғаш өткенде,
Сары белге жеткенде,
Күн сәскеден өткенде,
Бұзылып аттың жүрісі

Оттамайды жусайды,
Бүгежектеп жүрмей келеді.
Ақмоншақ аттың інісі,
Өзі-өзінен ылаңдап,
Келеді бітіп тынысы.
Жылқы ішінде ала-ды,
Қылшық жүнді кара-ды,
Әуеге қарап есінеп,
Ием бе деп кісінеп,
Жау екенін білгесін
Шекесінен қарады,
Кіндігінен жарады,
Құйрығын сыртқа салады.
Қайта айналып көкбесті,
Шаһарға қарап жөнелді.
Жалғаса қуған үшеуі
Қайтара алмай қалады.
Қандай заман болар деп,
Қарлыға сұлу налыды,
«Барса, барсын, көк ат», – деп,
Басын қосып үшеуі
Бір төбеге барады.
Көбіктінің үстінде
Тоғыз қабат ақ сауыт
Шапсаң, қылыш кеспейді,
Атсаң, мылтық өтпейді.
Қобыландыдай батырға
Қарлыға сұлу сөйледі:
«Оған қылар амалы
Кіндігінің тұсында
Кем соғылған төрт көзі
Жел соғарлық самалы.
Мерген болсаң, батырым,
Кіндікті байлап атпасаң,
Басыңа салар қараны».
Қараман естіп бұл сөзді
Тоқтамайды табаны,
Қарлыға менен Қараманды
Ілгері қарай жөнелтіп,
Жолын тосып Көбіктінің

Қобыланды жалғыз қалады.
Жылқыны қуып барады,
Бір құдайға тапсырып,
Қобыландыдай баланы.
Қисайған оғын түзетіп,
Көбікті қашан келер деп,
Қобыланды тосып тұрады.
Қашып барып көк бесті
Қалаға барып еніпті,
Естіді дүбір Көбікті.
Ат барғасын желікті
Кеткенін қыздың білген соң,
Қаһарланып Көбікті,
Көк бесті атқа ер салды,
Бір күндік азық жем салды,
Ат басындай тас шоқпар
Көбікті батыр қолға алды.
Енді мініп атына:
«Менің келер, келмесім
Екіталай енді», – деп,
Амандасып халқына,
Бұрынғы тартып салтына,
Жылқысын алған жаулардың
Көбікті түсті артына.
Белес-белес бел еді,
Өзінің туған халқына
Белгілі туған ер еді.
Ертең Шолпан батқанда,
Қызарып күн шыққанда,
Тау суындай сарқырап,
Ақ сауыты жарқырап,
Қобыландының тұсынан
Көбікті өтіп барады.
Көбіктіні көрген соң
Көтеріліп Қобыланды
Айқай салып ақырды,
«Кел бері!» – деп шақырды.
Садағын қолға алады,
Оғын кезеп Қобыланды
Сонда тұрып сөйлейді:

«Сынғыр, қолым, сындың ба?
Шыққыр көзім, шықтың ба?
Шынымен қазам жеттің бе?
Шын бұйрығым біттің бе?
Қысылған жерде дем берер
Ықылас ата, Шашты Әзіз,
Жеті кәміл пірім-ай,
Сарт болып-ақ кеттің бе?
Жалғыздық қайғы басымда,
Жолдасым жоқ қасымда,
Мұндай қайғы көріп пе ем
Өзімнің өмір жасымда?
Кәміл пірлер, жар болмай
Салғаның ба уайым?
Бір өзіңе сыйындым,
Жарылқаушы Құдайым!».
Бұл сөзді айтып Қобыланды
Қорамсаққа қол салды,
Бір салғанда мол салды
Көп оғына жол салды,
Әр оғының басында
Жолым үйдей шоқ қалды.
Қалмақты ердің қасы деп,
Нақ кіндіктің басы деп,
Қыз айтқан жердің тұсы деп,
Өлер жерің осы деп,
Салдыр-гүлдір еткізіп,
Оқ масаққа жеткізіп,
Қобыланды тартты бір оқты,
Бір де болса ірі оқты,
Жанына азап берілді,
Азап емей немене?
Көбіктінің денесі
Кеудесінен бөлінді.
Атта қалып бөксесі,
Оқпен ұшып кеудесі
Қобыландыдай батырдың
Қабыл болды тәубесі.
Жәрдем беріп бабасы
Шамасы келер күн болса,

Қылуға қайрат жарады.
Көбіктідей батырдың
Жерге түскен кеудесі
Екі қолымен еңбектеп,
Артында қалған шокпарға
Тағы да кетіп барады.
Шылбырын қолға алады,
Оқпен түскен кеудесі
Қару қылар шама жоқ,
Жан-жағына қарады.
Қобыланды келіп қасына
Заман ақыр тақалды,
Саудагер сатар бақалды*,
«Қыз жау» деген осы деп,
Айтып отыр мақалды,
Екі қолдап Көбікті
Жұлып отыр сақалды.
Болмады енді қашпасқа.
Ізденіп болмас бос басқа
Балдағы алтын болатпен
Қобыланды тартты қақ басқа.
Шалқасынан сылқ етіп,
Жерге түсті сор қасқа.
Ақыл айтып өлтірткен
Айла қанша қыз жасқа!
Көбіктіні өлтіріп,
Сәтіне ісін келтіріп,
Көк бесті атты жетелеп,
Жүретін жолын төтелеп,
Қарлығамен қосылып,
Жібектейін есіліп,
Қарлығамен екеуі
Аударыспақ ойнайды,
«Қобыландымен бірге өлсем
Армансызбын Алла», – деп
Күліп-ойнап барады.
Осы барған жолында
Биік-биік қыр екен,
Оқпанды сай жыра екен,
Сайым ұлы Қараман

Алдындағы тоғайда
О да күтіп тұр екен
Шыға келді алдынан:
«Шешен сөйлер дауға», – деп,
Қайрат қылдың жауға, – деп,
Олжа салғын, құрдасжан,
Беріңіз бізге сауға», – деп,
Қобыланды сонда сөйледі:
«Жая менен жал құрдас,
Шекер менен бал құрдас,
Көбіктің көп жылқы
Олжа қоспай ал, құрдас».
Қараман тағы сөйлейді:
«Мал саттым базар бөзіне,
Салса жылқы тоқтайды
Арқаның бәрі көзіне,
Жаман-жақсы десең де
Наз қыламын өзіңе.
Олжаның келдім көзіне.
Құлағың сал сөзіме,
Тағы да сауға өзіме
Көбіктің көрдім өлгенін,
Өлтіріп ердің келгенін,
Көбікті қызы Қарлыға,
Жөн еді қоса бергенің».
Қобыланды сонда сөйлейді:
«Құртқа баққан Тайбурыл
Астымда дөнен мінгенім.
Тайбурылды мінгесін
Дұшпанға теңдік бермедім.
Он үш жасқа келгенше
Басыма келген кемшілік
Көбіктіден көргенім
Көп қайғының ішінде
Менің бүйтіп жүргенім.
Мынау тұрған Қарлыға
Ата-ана, ел жұртын
Қиып шықты мен үшін,
Артықша тиіп пайдасы
Көбіктің өлгені,

Қарлыға қыздың айласы.
Көбіктінің көрдің өлгенін,
Тәңірім бақыт бергенін.
Қызметі белгілі,
Артықша мақтап қайтейін,
Өзі сүйсе бергенім».
Сол уақыттар болғанда,
Қарлыға тыңдап тұрғанда,
Қараман келіп сөйлейді:
«Мұңлық пенен Зарлық», – деп –
Түйенің көркі нарлық, – деп, –
Жүктің көркі сандық, – деп, –
Қарлығадай сұлуды
Жетелеп алып жөнелді:
«Құрдасжан берді, алдық – деп, –
Татулыққа қандық», – деп.
Мінген аты дөнен-ді,
Көкке тойған көбең-ді,
Байдың қызы жамылар
Масаты менен беренді.
Азырақ тұрып сөйлесіп,
Үшеуі тоқтап бөгелді.
Тізе қосып үшеуі
Көбіктінің көп жылқы
Гулетіп айдап жөнелді.
Бірнеше күн өткен соң,
Әкеліп қосты жылқыны.
Қазаннан алған көп елге,
Жатыр екен қосындар
Тастап кеткен жерінде.
Даярланып жатқан көп Қият
Екеуі қосқа келген соң,
Дүркірей көшіп жөнелді.
Атқа мініп желгендей,
Ер қадірін білгендей,
Қобыландының Тайбурыл
Ұмтылып аяқ баспайды,
Бір нәрсені сезгендей.
Қобыланды құлға ұқсайды,
Мезгілсіз жылап, қақсайды.

Бекер жылап не қылсын
Жан серігі Бурыл ат
Ілгері аяқ баспайды.
Омырау қағып ақсайды.
Бурыл ат ақсап жүрмегенсін,
Қалың қосын көше алмай,
Күн батпай қонды Ақсайға.
Қол Ақсайға қонғансын,
Қарлығаны алып оңғансын,
Қараман барып алғандай,
Қосынға олжа салғандай,
Ақымақ Қият бірталай
Қараман атты батырды
Көтеріп аттан алады,
Ақ кілемге салады.
Арыстан туған Қобыланды
Атын ұстар кісі жоқ,
Қобыландыны көп Қият
Кім екен дер ісі жоқ.
Мінген аты қызыл-ды,
Іс тағдырға сызылды.
Олжаға көңілі біткесін
Қияттардың бұл жерде
Қайтуға көңілі бұзылды.
Байдың қызы жамылар,
Масаты мен қамқасын.
Қобыландыға қарамай
Үдере көшті көп қосын.
Қобыландыдай батырдың
Аты ақсап жүре алмай,
Жұртта жалғыз қалғасын
Шыбын жанын қинаған
Көздің жасын бұлаған,
Сөйтіп алған олжасын
Қият алып кеткесін,
Жалғыздықтан жабығып,
Өксіп жылап қамығып,
Сүйекке намыс жеткесін,
Қарамандай құрдасы
Көптігіне мастанып,

Есіне алмай кеткесін,
Сонда Қобылан сөйледі:
«Жақсының ісі бітеді,
Жаманның ісі жатады,
Шыбын жанды қинаған,
Көздің жасын бұлаған,
Бүйтіп алған олжамды
Қият алып кетеді.
Ақылсыз туған мен ақымақ,
Бүйтіп жалғыз шыққанша,
Қараспан тауды жайлаған
Қалың Қыпшақ жұртымнан
Онды-бесті соңыма
Қосшы ертсем нетеді?
Шыныменен шамдансам,
Қосын түгіл Қияттың
Еліне күшім жетеді.
Үйге барсам, түзім жоқ,
Түзге барсам, үйім жоқ,
Өстіп жалғыз жүргенде,
Өтесің бе дүние боқ?
Жалғыз туған мен сордың
Алдымда сүйеу ағам жоқ,
Құдайдан басқа панам жоқ,
Қазақ көппін дегенде
Көппін деп айтар тілім жоқ.
Артымда ерген інім жоқ,
Жалғыздықтан мінім жоқ.
Білмей қалдым басымнан
Өткеніңді дүние боқ.
Мінажат* етіп жылаймын
Өзімнің нашар халімді
Жазым болып, көз жұмсам
Жау талайды малымды.
Атадан алтау екен деп
Өзімнен төмен жаманға
Болймын неғып жалынды!
Қай уақытта көремін
Үйдегі кемпір-шалымды?
Құлым десең, құдая,

Бүгін маған көрсетші
Ататұғын таңыңды.
Ойла менің қамымды,
Тағдырымды бітіріп,
Тауыс менің нанымды!
Осы таңнан өткізбе,
Күн шығуға жеткізбе!»
Бұлайша деп Қобыланды
Түн ортасы болғанда,
Тайбурылын тұсады.
Алып туған қатардан
Шаһзада кісі еді.
Құрбысында адам жоқ
Қобылекеңдей мүшелі.
Жамандар қылды өсекті
Жылап-жылап Қобылекең
Тоқымын қылды төсекті.
Қараман қылды мастықты,
Жылап жүріп Қобыланды
Ерден қылып жастықты,
Тоқымын төсеп, ер жастап,
Етпетінен құлады,
Ұзынынан сұлады.
Алтынды ерге сүйеніп,
Өксіп, өксіп жылады.
Жылап жатып Қобыланды.
Ортасы түннің болғанда
Көзі ілікті ұйқыға.
Көзі ұйқыға кеткенде,
Мезгілі таңның жеткенде,
Көк есегі астында,
Ақ сәлдесі басында,
Сырлы асасы қолында.
Өзі хақтың жолында,
Он сегіз мың ғаламның,
Он бесі бар қасында,
Жеті кәміл бабасы
Келді жетіп қасына:
«Ояумысың, Қобыланды,
Ұйқыдамысың, Қобыланды,

Бұл сапарың болмады.
Мінген атың бозды ғой,
Арқам сөзге қозды ғой,
Саған келген бәлені
Қорғаймын деп Қобыланды,
Алтын тонның етегі
Тамтық қалмай тозды ғой!
Құланнан атқан қодықты,
Көлден тартқан борықты
Кеше түсте әкеңе –
Тоқтар шалға жолықтым.
Оқпанды сай жыра екен.
Асқар-асқар бел екен,
Сенің әкең Тоқтар шал,
Тізесіне тон жетпей,
Бұтында жоқ ыстаны,
Қара табан қойшы боп,
Әкең қойда жүр екен,
Алпыста шешен Аналық
Арқан есіп, жүн түтіп,
Қайғыменен қан жұтып,
Қасіретті көп тартып,
Қозы бағып, бүкеңдеп,
Құрт қайнатып жүр екен.
Қарындасың Қарлығаш
Әбестесі* қарында
Бес кесесі қолында,
Белдемшесі белінде,
Қызылбастың елінде
Шай қайнатып жүр екен.
Өзіңнен қалған Құртқаны
Қалмақтың ханы Алшағыр
Аламын деп жүр екен.
Қалмақтың ханы Алшағыр
Алтынды таудың астында.
Тастан соққан қорғанды,
Бүгін үш күн болады
Шауып кетті еліңді.
Сындырып кетті беліңді,
Кесіп кетті желіңді,

Өзің есен-сау күнде
Қыпшақты жауға бергенің –
Ол да саған өлім-ді.
Қайғы тартқан еліңе
Сатамысың терінді?
Үстіңе келген дұшпанға
Көрсетсейші көрімді.
Жалған айтар дей көрме
Жеті кәміл піріңді!»
Бабасы айтқан хабармен
Қобыланды шошып оянды.
Көзін ашып қарады,
Таң сарғайып атыпты.
Таң шолпаны батыпты.
Мақпал төсек мамықты
Оянып өксіп қамықты,
Жау шапқасын халықты,
Ойына жұрты түскесін,
Байлауға Құртқа түскесін,
Мұны біліп Бурыл ат
Күйініп ақсап жүр екен.
Пірден хабар тиген соң,
Ақсағынан жазылып,
Құландай ойнап қалыпты.
Белгілі төбе бел екен,
Қыз да болса, ер екен –
Сауғаға берген Қарлыға
Қараманның жанынан
Ұйықтап Қобылан жатқанда,
Шылбырын шешіп белінен
Майқара мен бетеге,
Жусан менен көдеге,
Ақмоншақ пен Бурылды
Қарлыға бағып жүр екен.
Қос бүйрегі бүлкілдеп,
Көздің жасы мөлтілдеп,
Бір қадам басып жүре алмай
Қарлығадай сұлуға
Әрең жетгі еңкілдеп.
Қобылан келіп сөйледі:

«Жолдас болдың, Қарлыға,
Алланың көп қой жарлығы.
Жер астына бір түсер
Бұл пенденің барлығы.
Құдіреті күшті Құданың
Осы көптің ішінде
Жалғыз маған түсіпті
Қысым қылған тарлығы.
Жау шауыпты елімді
Жау басыпты белімді,
Жау кесіпті желімді.
Менен қалған байтақ ел
Көрген сияқты көрімді.
Қалмақтың ханы Алшағыр
Алтынды таудың етегінде
Тастан соғып қорғанды,
Шауып кеткенге ұқсайды,
Қараспан таудағы елімді.
Жалған айтар демеймін
Жеті кәміл пірімді,
Айтамын саған сырымды.
Жылқы ішінде аламын,
Қылшаң жүнді қарамын,
Көмек берер демеймін
Сейілдің ұлы Қараман.
Әйел де болсаң, қатар ең,
Мұңымды саған шағамын.
Қош, Қарлыға, аман бол,
Қалмақ алған халқыма,
Көмегім жоқ артымда.
Жалғыз кетіп барамын.
Тәңір оңғарса жолымды
Алаулаған қалмақтан
Кегімді барып аламын.
Қарлыға сонда сөйледі:
«Ер де сасар болар ма,
Етегін басар болар ма?
Сіз сияқты батырдың
Елін жау алар болар ма?
Әуелі алла анайым,

Хақ жаратқан Құдайым,
Бөлініп үйден шыққасын
Сіз болар ма деп едім,
Тәңірі қосқан жұбайым.
Сізден басым қалғанға.
Соншама жеймін уайым.
Сіз деп бақи дос болып,
Сүйіп шыққан Қобыланнан
Кеудедегі шыбынның
Несін аяп қалайын!
Қайғы тартып қан құсса,
Запыран етіп май құсса,
Шабылған елге кете гөр,
Бүлінген елге жете гөр!
Белгілі түбі бел болса,
Еретұғын ер болса,
Қараманға барайын,
Оған да жүр деп қарайын!
Ерсе жинап қолымнан,
Ермесе тастап соңымнан,
Ертең түстен қалмаспын,
Қобыланды, мен де барайын!»
Қарлыға бұл сөзді айтқасын,
Тайбурылға мінеді.
Қарына семсер іледі.
Беліне байлап болатты,
Ақ сұңқар құстай қанатты
Жануар асыл Бурылды
Қараспан тауға қаратты.
Күн тимеген сауырға,
Жел тимеген бауырға
Қамшымен соғып қанатты,
Бурыл атты «Шүү!» – деді.
Құбылып Бурыл гуледі.
Ертемен шапқан Қобыланды
Кешке шейін шабады,
Келіп жетті жеріне,
Жақындады еліне,
Намаздыгер өткенде,
Құтпан мезгіл жеткенде

Екпіндеген Бурыл ат
Етпетінен жығылды.
Жығылғасын Қобыланды
Аттан түсе қалады.
Жерді сайып қарады,
Ертеңгі таң атыпты,
Бұйырған дәмін татыпты.
Жазығы мал демесең
Адамнан ақылы артық-ты.
Ел барында Құртқаның
Екі мезгіл жем берген,
Жаныменен тең көрген
Алтыннан соққан қораға
Бурыл құлап жатыпты.
Мінген аты құла-ды,
Ертемен шауып бұлады,
Құртқаның баққан жұртына
Тоқымын төсеп, ер жастап,
Батыр Қобылан құлады,
Алтынды ерге сүйеніп,
Елі-жұртын сағынып,
Өксіп-өксіп жылады.
Осы жерде Қобыланды
Таң атқанша болады.
Таң сарғайып атқанда,
Таң шолпаны батқанда,
Жан-жағына қараса,
Жұрты жатыр, елі жоқ,
Батпағы жатыр, көлі жоқ,
Қаңғырып жүріп далада
Өткенің бе, дүние боқ.
Таң атқан соң, батырың
Тағы түсті жарысқа.
«Байлауда Құртқа жатқанда,
Жан серігім, қарышта!»
Асқар-асқар беліне,
Белден көшкен еліне
Ертемен шауып Қобыланды,
Бұлаңдаған Бурылмен
Жүгіртіп келді Қобыланды

Айна көлде Құртқаның
Ордасын тіккен жеріне.
Жұртын көріп Құртқаның
Көзіне батыр жас алды.
Неше батыр болса да.
Буыны балқып босады.
Жұртына көзін салады,
Қараса, күлдің ортасы
Көтеріңкі көрінді.
Күл ішінде не бар деп,
Қобыланды күлді қарады.
Ашып күлді қараса,
Жая менен жал екен,
Түрлі тағам бар екен,
Өзін қалмақ алғанда,
Көк арбаға салғанда,
«Кез болса бұған батыр, – деп –
Тауып азық қылсын», – деп, –
Ақылды туған Құртқаның
Бөтен нәрсе тастарға
Шамасы келмей сұлудың
Көміп кеткен наны екен.
«Бұйырғаны Құдайдың
Осы шығар бізге», – деп,
Шетінен тістеп алады.
Қоржынға батыр салады.
Тайбурыл атты Қобыланды,
«Айт, жануар шүү!» – деді.
Құбылып Бурыл гулейді.
Табаны жерге тимейді.
Көлденең жатқан көк тасты
Тіктеп тиген тұяғы
Саз балшықтай иледі.
Арандай аузын ашады,
Аяғын топ-топ басады.
Ертеден шапқан Қобыланды
Кешке дейін шабады.
Жете алмады қалаға,
Бекер шапты далаға.
Сылтауды анық табады

Түнге дейін шабады.
Түн ортасы болғанда,
Есіктің алды ығын-ды,
Бола жазды шығынды,
Шығын болмай не қылсын?
Екпіндеп шапқан Тайбурыл
Етпетінен жығылды.
Қобыланды түсе қалады,
Жерді байқап қарады,
Аллаға тілім жазықты,
«Аты арыса, қарны ашса,
Қылсын деген азықты»
Қыз Құртқа қағып кетіпті.
Кез бойы алтын қазықты.
Қолын жерге салыпты,
Тайбурылдың астынан
Қобыланды тауып алыпты,
Ол қазықты бес бүктеп,
Ат қоржынға салыпты,
Атына Қобылан мініпті,
Тайбурылды тайдырмай
Табан жолға салады.
Артық туған Қобыланды
Таң атқанша шабады.
Таң салқыны жеткенде,
Ағыны қатты Бурылмен
Алтынды таудың етегіне
Аңқытып жетіп келеді.
Алшағырдың шаһарын
Батырдың көзі шалады,
Шаһарға жетіп барады.
«Еменнен кестім найза, – деп
Пенделік тартқан халқыма
Тигіземін пайда», – деп
Күн шыққанша шаһарын
Екі айналды Қобыланды.
Енуге есік қайда деп,
Енуге есік таба алмай,
Кіруге тесік таба алмай.
Күн шыққанша батырың

Айналып жүрді сыртында.
Қуыстау жерге жеткенде,
Мүйістеу жерге жеткенде,
Жылқыда құмай аланы,
Атадан дақ дараны,
Жалғызым деп Тоқтар шал
Жоқтаушы еді баланы:
Уа, қозым деп зарлаған,
Жас қозыдай маңыраған,
Саулы інгендей аңыраған
Сыртта жүрген Қобыланның
Құлағын жарып барады.
Қалайша жоқтар екен деп,
Құлағын батыр салады.
«Келелі түйем ішінде –
Қайырлы бураға ұқсаған
Қайырлы туған Қобылан –
Ботам, сенен айрылдым.
Алалы жылқы ішінде –
Тұяғы бүтін тұлпардай,
Көзге түсер сұңқардай
Құлыным сенен айрылдым.
Келісті түзу мысқылдай –
Ай мүйізді қошқардай
Тілеп алған жалғызым
Қозым, сенен айрылдым.
Көл айнала шаңдатқан –
Байламаса, тынбаған
Көк ала бұқаға ұқсаған
Мен бұзаудан айрылдым.
Ішіме толған көп қайғы
Аһ ұрсам да кетпейді.
Дұшпанның берген тері тон
Тізем тартсам, жетпейді.
Ал десем де Тәңірге
Өлшеулі өмір бітпейді.
Жалғызым барда көңілім тоқ.
Құлынымнан айрылып
Табаныма тиді шоқ!
Бұл қорлықты көргенше

Тигені артық ажал оқ!
Айы біткен айда өлер,
Күні біткен күнде өлер,
Жалғызым деп зарласам,
Сүйексіз тілім дөңгелер!
Атаңа нәлет, Алшағыр,
Көрсеттің ғой өкімді!
Жалғызым тірі бір келер,
Асықпай тұр, қызылбас,
Сыбағаңды сол берер!
Жалған дүние сырғанақ,
Шыныменен айрылсам,
Жалғызым, тезірек келмесең
Мені бір Құдай ұрғаны-ақ!
Дұшпанға пенде болғанша,
Бұл бейнетті көргенше,
Жалғызымнан айрылып,
Неге өлмедім мен шұнақ?
Қорлық берді бұл дұшпан
Тоқсанға келген жасымда,
Пенде болып кәпірге,
Қойын бақтым осында!
Жалғызым менің келер ме?
Пірлерден тиіп бір хабар,
Тайбурыл атпен желер ме?
Соры қайнаған мен сордың
Жаратқан жаппар Құдайым
Көзімнің жасын көрер ме?
Я болмаса, сол жақта
Қазасы жетіп өлер ме?
Я болмаса жарылқап,
Пірлері хабар берер ме?
Я болмаса Құдай-ай,
Менің мұндай жайымды
Көңілге түскен уайымды
Жалғызым менің білер ме?»
Сол уақыттар болғанда
Қозы Көрпеш – Баяндай
Өлім Хақтан аянды-ай,
Алпыста шешесі Аналық

Ұйқысын ашып оянды-ай:
«Қырғауылдай көжекті
Талықтым тасып тезекті,
Жалғызымды жоқтаймын,
Шаршағанда тоқтаймын,
Жан қосағым, Тоқтар шал,
Берші маған кезекті?!
Көп жылама, серігім,
Ойыным менен күлісім,
Жасаған қосқан білісім!
Жалғызымның барында
Кеңіп еді өрісім,
Алтыннан еді кебісім!
Көріп едім тіріде
Жеті жұмақ бейісін!
Бүгінгі күн түсімде
Құбыла жақтан жел соқты,
Жаңылмасам деп едім,
Жалғызымның астында
Тайбурыл аттың желісін.
Ақ мүйізді қошқардай
Жасаған сені қосқанға-ай,
Жұмылған көзді ашқандай
Ішіміз толды пұшманға-ай!
Атасы берген шырақтың
Бұлты келді төбеңнен,
Қыс болса, шығар жел жақтан,
Жаз болса, шығар күн жақтан,
Жауың келсе, түсер жау жақтан!
Жолыңды күтіп жалғызым,
Болайын құрбан сенен мен,
Бұлтың келді өзің жоқ,
Жалғызым барда көңілім тоқ.
Шырағым сенен айрылып,
Табаныма тиді шоқ!
Жалғызымның барында
Бешпент ойдым мақпалдан,
Тақия, бөрік, үкі шоқ!
Жалғызым, сенің барыңда
Көшке жорға мінгенім,

Еруге қамқа кигенім,
Жалғызым, сенен айрылып,
Осынша бейнет көргенім!
Жайықтың суы лай-ай,
Көр болды көзім жылай-ай.
Осы күнде, Тоқтар шал,
Оң қабағым тартады,
Қуантамысың, Құдай-ай!
Осы күні, Тоқтар шал,
Аузы құрғыр тартады –
Жалғызымды сүйгендей!
Иіні құрғыр тартады –
Қараспан тауға ел қонып,
Еруге қамқа кигендей!
Осы күні, Тоқтар шал,
Тақымы құрғыр тартады –
Қараспан тауын жағалап,
Қалың Қыпшақ ел көшіп,
Сұр жорғаны мінгендей!
Осы күні, Тоқтар шал,
Қос емшегім төстегі
Терісі қатқан бос тері,
Бұлақ болып ашылды,
Шырағым келіп емгендей!
Анаң байғұс зарлайды
Ботасы өлген інгендей.
Ернім және тартады,
Он үш жасар шырақтың
Ақ бетінен сүйгендей
Жүрегім алып ұшады –
Кеткен қозым келгендей.
Жұмылған көзім ашылып,
Жалғызымды көргендей.
Алпыс жасқа келгенде
Арқан ескен не қорлық,
Құрт қайнатып, жүн түтіп,
Шырағым үйден кеткесін,
Есімнен кетпес бұл зорлық!
Өзге қорлық қорлық па,
Өзіңнен қалған Құртқаны

Қалмақтың ханы Алшағыр,
Аламын дейді сол қорлық!
Дұшпанның түсіп торына,
Отыр Құртқа сол мұңлық.
Осындай болып жатқанда
Жалғызым келіп ат қояр
Алшағыр жиған нөкерге.
Дұшпанның қылған зорлығы
Есімізден кетер ме?
Мұндай болып біз тұрмай,
Шырағым, жүрсің бекерге!
Зарланған менің дауысым
Жалғызыма жетер ме?»
Сол уақыттар болғанда
Қарындасы сөйлейді:
«Тұра тұршы, жан шеше,
Жан көкеме түс көрдім,
Өткен түні мен кеше!
Адыра қалғыр айбалта
Тасқа тиді, кетілді,
Қайрап ем тағы жетілді.
Тәңірі аямас болар ма
Біздей ғаріп, жетімді?
Жетім емей немене,
Атаңа нәлет, Алшағыр,
Көрсетті ғой өкімді?
Көкем үйде болғанда
Бұзар ма еді кентімді?
Құлақ салшы, кемпір-шал
Есітіп пірдің хабарын
Көңілім менің бекінді!
Шаба алмай да жүрмесе,
Астындағы Бурыл ат,
Бабадан хабар тиді ғой,
Жетсе керек, жан көкем,
Тайбурылын сауырлап
Жан ата, менің түсімде
Өзімнің бабам ішінде,
Бұл уақытта жан бар ма,
Жан көкемдей пішінді?

Қазанның Сырлы қаласын
Жалғыз шауып жүр еді,
Алтынды туға ақырып,
Қараманды шақырып.
Қасқырлық таудың басында
Қатын деген бір сөзін
Бетіне соғып жүр еді.
Көкемнің айтқан сөзіне
Қараман батыр өкпелеп,
Жамандарша кек тұтып,
Көкем желді соңынан.
Өкпелеп досым кетті деп,
Ордың мініп басына,
Қаланың келіп қасына.
Ордан атын қарғытып,
Кіндіктен оғын сырғытып,
Қазанды шаншып, жауқашып,
Көп қосынға жан көкем
Олжа салып жүр еді.
Бөлінбеген ұйқысын,
Жыртылмаған құлпысын,
Қараманмен екеуі
Таң ата айдап жүр еді,
Көбікті ханның жылқысын,
Жамандатқыр Тарлан ат
Сонда қашып еліне,
Ер салғанша асығып,
Терлік салып беліне,
Қараман мен көкемді
Көбікті басты тақымға.
Көкемнің құрып айласы,
Басынан сынып найзасы,
Жан көкемді пенде ғып,
Көбіктінің көңілі желікті,
Бұл секілді қорлыққа
Жан көкем неғып көніпті?
Көкемнің тайып бабасы,
Батырлардың бұл жерде,
Болмады қабыл тобасы.
Мақтануға жарады,

Дұшпанның асып айласы.
Өз аттасым Қарлыға
Көкеме тиді пайдасы.
Жамандығын жасырып,
Жақсылығын асырып,
Қол-аяғын босатып,
Жан көкемді қашырып,
Қару-жарақ, ат-тонын
Қойған екен жасырып,
Сарт болмаса Шашты Өзіз
Қызметін асырып,
Өз аттасым Қарлыға
Дос болып сонда жүр еді,
Аяғына бас ұрып.
Қараман менен жан көкем.
Тағы да айдап жүр еді,
Көбіктің жылқысын.
Тағы да қашып көк бесті
Көбікті мініп атына,
Бұрынғы түсіп салтына,
Көбіктіні өлтіріп,
Сәтіне мұның келтіріп,
Жұмысын анық бітіріп,
Қарлығадай сұлуды
Қарамандай құрдасқа
Сауғаға беріп жүр еді.
Ақ бөкендей жосылып,
Қазаннан алған көп малға
Жылқыны айдап қосылып.
Даярланып жатқан көп қосын
Дүркірей көшкен жосылып.
Бурыл ат ақсап қалғасын
Көкемнің көңілі басылып,
Жалғыздықты айтып зарығып,
Пірлерге налып жүр еді.
Хабарланып пірлерден
Жалғыз шауып жан көкем
Қараспанның тауында
Жұртына келіп жүр еді.
Жеңешем көмген сар нанның

Шетінен тістеп жүр еді.
Аллаға тілім жазықты,
Атына жем, өзіне
Қылсын деген азықты –
Бурыл ат тауып жүр еді,
Жеңешем көмген қазықты.
Белгілі төбе бел еді,
Ықылас ата Шашты Өзіз
Шын сарт болып кетпесе
Осы күнде көкешім
Мұнда келіп жүрген-ді».
Сол уақыттар болғанда,
Құртқа келіп сөйлейді:
«Тұра тұршы, бикешжан,
Дүйсенбі күні сәскеде
Аспаннан ай түсірдім
Қараспан таудың басында
Ақ сұңқар құсымды ұшырдым.
Ойпаң жерден ор қаздым,
Сұлтаным түзде жүргенде
Жауға пенде қылғандай
Мен тәңірге не жаздым?
Қараша таудың жылғасы
Бауырында ойнар құлжасы,
Әр пендеге бітер ме,
Сұлтанымның тұлғасы?
Құдай кіші жаратты
Төмен етек ұрғашы,
Сұлтаным сүйген ақ денем
Бола ма жаудың олжасы?
Аламын деп қинап жүр
Діні жаман болмашы.
Қартаймақ Хақтан жарлық-ты
Құлыны өлген құлыққа
Тай теліген зорлық-ты.
Ботасы өлген інгенге
Нар теліген зорлық-ты.
Ақ сұңқар қонар тұғырға
Қарға қону зорлық-ты.
Тәңірі басқа салғасын

Дұшпаннан көрдім қорлықты.
Сарыбал салдым аяққа
Бұғалық салдым саяққа,
Ніл өтпейді бояққа.
Перзентім деген, Бурыл ат,
Менен кеттің қай жаққа?
Мінген де атым Шалқасқа,
Қызмет еттім сен жаста.
Алтыннан таға салдырдым,
Таймасын деп тау-тасқа.
Қырық күнің біткенше
Қысырдың сүтін еміздім.
Ылғасыз болсын бедеу деп,
Құлықтың сүтін еміздім.
Сексен күнің біткесін,
Тоқсан күнің жеткесін,
Арымасын деп, талмасын
Маңқа, құлық болмасын
Жеміңе қосып мен саған
Қызыл дәрі жегіздім.
Құртқаның баққан Бурылы
Қыдыра жалды, қыл құйрық
Жылқыдан қалмас дегіздім.
Құнан да емдің, тай да емдің
Сөйткен сенен не көрдім?
Бес жасыңа келгенде
Бие қызығын көрсін деп,
Бес бедеуге салдырдым.
Алты жаста ақтаттым,
Ат болар деп батырға
Сені сонша мақтаттым.
Асаудан ат қып үйреттім.
Таралып мойны өссін деп,
Жібек арқан құлаштап,
Ұзын байлап мойнына,
Бурыл, саған сүйреттім
Менің балам сен болып,
Сенің анаң мен болып,
Бір көрсетші қараңды,
Қай тарапқа жөнелдің?

Жан серігі батырдың
Осындай қиын жерлерде
Үстіндегі сұлтанды
Бір көрсетер деп едім.
Көңілдегі арманым:
Сұлтаным келіп сәлемет!»
Дұшпанға салса әлемет!
Алаулаған қалмаққа
Өзінікін келтіріп,
Бір көрсетсе қорлықты
Дарбазалы тесікті
Шаһардың тұрып ішінде
Қыз Құртқаның зарланып
Шығарған қатты дауысын
Періштелер жалғасып,
Сыртта тұрған тұлпардың
Құлағы анық есітті.
Қыстың басы Қауысты*
Артық туған Қобыланды
Ерегескен дұшпанның
Басын қоймай тауысты.
Құртқаның сөзін есітіп,
Анасын тұлпар білген соң,
Қайта-қайта кісінеп,
Шығарды қатты дауысты.
Бурыл аттың дауысын
Құртқаға жел жеткізді.
Танығасын дауысын
Көңілден кірін кеткізді,
Айтса, сөзін өткізді.
Сұлтаным келген екен деп,
Жоғары шығып қарады,
Қаланың қиғаш шетінде,
Шалқар тоғай бетінде
Бір дуадақ атып ап,
Белінен кесіп шайнаған
Арыстан туған батырды
Құртқаның көзі салады.
Келген екен сұлтаным,
Шапса қылыш өткізбес,

Басында болат қалқанын,
Қолындағы дуадақ
Жүнін үйтіп тазалап,
Пісіріп жесең болмай ма?
Батырды танып біледі,
Сұлтаным келген екен деп
Артық туған қыз Құртқа
Ақ сұңқардай түледі.
Сол бетімен сұлуың
Алшағырға келеді.
Келіп сөйлей береді:
Енді қойып күлкісін,
Тілеп алды күн шықпай
Алшағыр ханның ұйқысын
Арызым бар деп сөз айтты:
«Елімді шапқан, Алшағыр:
Сөзіме құлақ сал, Шағыр,
Сақтағаны Құдайдың
Сен итке де бар шығар!
Мінген атың кер ме еді,
Сұлтанымның барында
Сырттан келген дұшпанға
Намысымды бермеді.
Сұлтанымның жоғында
Сен болды менің ергенім,
Әкелдің де қамадың
Жарық сәуле көрмедім,
Далаға шығып, қыз Құртқа,
Бойын жазсын демедің.
Рұқсат берсең Алшағыр,
Далаға шығып азырақ
Бой жазайын деп едім.
Ала қапты алайын
Беліме арқан шалайын,
Тезек теріп, бой жазып,
Шаһардың шығып сыртына,
Бойымды жазып қалайын».
Алшағыр да ер еді,
Аламын деп қашаннан
Дәмеленіп жүр еді,

Сұрағасын сұлуға,
Мақұл көріп бұл сөзін
Барсаң, бар деп, ендеше,
Рұқсатын береді.
Ала қапты алады,
Беліне арқан шалады,
Сенбегесін қашар деп,
Екі құл мен екі күң
Бақташыға салады.
Шаһардың шығып сыртына
Бақташысы қасында,
Құртқа кетіп барады.
Келді бір сайдың басына,
Сайдың кіріп тасына
Төрт бақташы қасында
Отырып кеңес бастайды.
Күң мен құл сөзін қостайды.
Бір күң менен бір құлын
Осы сайға тастайды.
Ол сайдан да өтеді.
Және бір сайға жетеді.
Отырып кеңес бастайды.
Күң мен құл сөзін қостайды.
Бір күң менен бір құлын
Ойнай тұр деп тастайды.
Күң мен құл сөзін қостайды.
Бойын жазып алғасын,
Мінген аты қылаң-ақ
Ала қапты төрт бүктеп,
Ішіне тықты қыз Құртқа.
Қобыланды ерді сынамақ,
Қатын, қыздар жағады
Қарағайдан шайырды.
Үлкен-кіші жігіттер
Тереді бір қайырды
Манағы тоғай тұсы деп,
Болмаса, тоғай осы деп,
Тоғайға тіке қайрылды.
Тоғайға келіп енеді,
Келе жатып қыз Құртқа

Терекке басын байлаған,
Шиыршық атып ойнаған
Бурыл атты көреді.
Бұлаңдаған Құртқаны
Бурыл ат та көреді,
Анасын танып Тайбурыл
Теректегі шылбырын
Үзіп ала жөнелді.
Ат қашқасын,
«Тәк-тәк», – деп,
Қобыланды батыр жүгірді.
Ұмтылғанда Тайбурыл
Шыдай алмай қыз Құртқа
Омырауындағы он түйме
Ағытып бәрін жіберді.
Есіктің алды ығын-ды
Бола жазды шығынды,
Шығын емей немене
Екпіндеген Бурыл ат
Омырауына Құртқаның
Тұмсығын тыға жығылды.
Ат жығылған мезгілде,
Бұлаңдаған Құртқаны
Қобыланды батыр көреді.
Келе жатқан батырды
Қыз Құртқа да көреді.
Танығасын батырды
Қол қусырып, түрегеп,
Иліп сәлем береді.
Құртқа сұлу сөйледі:
«Дүниедегі іңкәрім
Екі саулық, бір қозым
Баһар* айда қырқарым,
Бұрын жетті өзіңнен
Астыңдағы Тұлпарың.
Тұлпар мініп, ту алған,
Кеткен жерің қуарған,
Келген жерің қуанған,
Аман-есен келдің бе?
Жұрт иесі, сұңқарым!

Жаудың бақтым қаласын,
Дұшпанның міндім аласын,
Қалмақтың жектім шанасын,
Қайсар Қобылан сұлтаным,
Әлдеқандай қыласың?
Жаманның тарттым жаласын.
Сұлтаным, түзде жүргенде,
Өкімінен жүкті едім,
Бір дұшпанның баласын,
Әлдеқандай қыласың?»
Сонда Қобылан сөйледі,
Сөйлегенде бүй дейді:
«Заманым қайда баяғы?
Кім ұстамас жылқының
Жекелеп шыққан саяғын?
Біреу түгіл мыңды тап,
Көріп келдім бұл сапар
Жалғыздықтың азабын
Адам болып, ер жетсе,
Өзімнің соғар таяғым».
Қобыланды кеңдік бастады,
Кеңдігін Құртқа қостады,
Тұл болсын деп ала қап,
Артық туған қыз Құртқа
Қобыланды сынды батырдың
Көзінше алып тастады,
Қап екенін көргесін,
Иек тартып күледі
Аузы айтса да батырдың
Іші қимай тұр еді.
Қобыланды сонда сөйледі:
«Көптен бері жол жүріп,
Сағынған жарың мен едім
Дұшпаннан көріп кемшілік
Сарғайған жұптым сен едің.
Арманым жоқ дүниеде
Есен-аман қауыстым,
Құдай қосқан қосағым.
Ақылды туған, Құртқажан,
Ата-ана, көп халқым

Көре алмаспын деп едім.
Қыпшақтың мекен жайлауы
Қараспан еді өркені.
Көрмегелі сіздерді
Көп болып еді, Құртқажан,
Көріселік кел бері!»
Батырдың мінген қызыл-ды,
Жал-құйрығы ұзын-ды,
Талма түсте сұлуға
Батырдың көңілі бұзылды.
Белінен қысып құшақтап,
Құртқа сынды қызынды.
Сағынғаннан бір-бірін
Көзінің жасы төгілді.
Батырым ұстап тұтқанда
Сұлудың белі үзілді.
Сол уақыттар болғанда
Құртқа сұлу сөйледі:
«Мінген атың құлаңыз,
Шабуыл салып бұлаңыз,
Көптен төсек көрмеген,
Күйінішті болған шығарсың.
Алайда болса, сұлтаным,
Аз-кем күнге шыдаңыз!
Алыптан еді бір басың
Тайбурыл атты ойнаттың,
Дұшпаның көп-ті, досың жоқ,
Сұлтаным, бұзба қайратың.
Айдынды көлде қу аттым,
Дертке дәрі етіңе.
Ойнап балық шығады,
Жазғы судың шетіне.
Ағаң, інің сенің жоқ,
Халық қолына тигенде,
Біреуменен ұрыссаң,
Біреуменен керіссең,
Әзілдесіп, күлісіп,
Жамандардың тілі ащы.
Қадір білмес кей жаман,
Ата-анасын жоқтамай,

Қатынын тапқан Қобылан деп,
Кінә қылар бетіңе!»
Сонда Қобылан сөйлейді,
Сөйлегенде бүй дейді:
«Бұлғай да, бұлғай, бұлғай ма?
Бұлғайдың түбі тынғай ма?
Өтірік айтқан оңай ма?
Түлкі киген тоңғай ма?
Бұл ақылың қыз Құртқа,
Патшаға бітсе болмай ма?
Сөзің дұрыс, Құртқажан,
Тапсырдым сені Құдайға.
Бұлаңдаған, қыз Құртқа,
Әйел болдың айла жоқ,
Егер еркек болғанда,
Болар ең тұтқа бір жұртқа.
Төрт көлден соққан төбе еді,
Есілден шыққан көл еді.
Жалғыз да болсам жасымнан,
Көпке басым тең еді.
Неше жылдай жол шегіп,
Ауыр азап көп көріп,
Сарғайған нарың мен едім.
Сағынған жұптым сен едің.
«Сөйтіп көрген сұлтаным
Бір ауыз сөзге жарамай
Кетті», – деп айтар деп едім.
Арманым жоқ дүниеде,
Есен-аман қауыстым,
Құдай қосқан жарыма.
Ата-анамды, көп жұртым
Көре алмаспын деп едім.
Ертең Бурылға мінейін,
Қарыма сүңгімді ілейін,
Сендерді алған дұшпанға
Жалғыз да болсам тиейін.
Дәуіт соққан беренді
Кебінім деп киейін.
Матау көріп байланған
Біздің Қыпшақ ағайын,

Бүгін қойсын ұйқысын,
Түніменен сайланып,
Бітіре берсін жұмысын.
Жан басына тоғайдан
Кесіп алсын бір келте,
Ертеңгі таңда күн шыға
Атойлаған дауысым
Аш қарында шыққанда,
Мендікпін деген ағайын
Дарбазада табыссын.
Тоқым салдым алаға
Жау іздедім далада,
Ағайын, туған, қарындас,
Қарамай ата-анаға,
Мұншама Құртқа бой жазып,
Не қылып шықтың далаға?
Келінің ұзап кетті деп,
Өкімі жүрген ит қалмақ,
Барғанша азап бермесін
Ата менен анаға.
Құртқажан, енді кешікпе
Қайт тезірек қалаға.
Және де сәлем дегейсің.
Қыпшақта үлкен ағаға,
Өзімнен кіші балаға,
Көріп келдім, сұлтаным,
Келіп отыр дегейсің
Қаланың сырты далада
Әділ сұлтан бір жанын
Қылып отыр дегейсің,
Ағайын, жұрттан садаға
Қош есен бол, Құртқажан,
Ертеңге шейін мен сені
Тапсырдым енді Құдайға!
Сонда Құртқа сөйледі:
«Қайт десең, сұлтан, қайтайын
Алшағыр соққан қалаға,
Көрген соң сені шыдамай
Шығып едім далаға.
Сұлтаным, сенен айрылып,

Ішім толды санаға.
Шыбыныңды тапсырдым
Бір жаратқан құдайға.
Хандай қара басыңнан
Мендей сорлы садаға!»
Құртқа сорлы жылап тұр,
Екі көзін қадап тұр
Қобыланды сынды балаға!
«Айдынды көлде қу аттым
Дертке дәрі етіне,
Ойнап балық шығады
Жазғы судың шетіне.
Шырағым, жаның сау болса,
Кегіңді мықтап аларсың.
Қызылбастың кентінен
Тым болмаса, мойның бұр,
Кетейін сүйіп бетіңнен!
Құдай қосқан нашармын.
Жазым болып, көз жұмсаң,
Мен әуремін дертіңнен!
Жаз мінгенім жалды еді,
Қыс мінгенім қонды еді.
Сүйгенімнің алды еді
Сүйгенім сені осы еді».
Мойнын бұрды Қобылан нар
Құртқа сұлу ынтызар,
Ауыздан сүйді Құртқа жар.
Аузын сүйді аймалап,
Алқымын сүйді қармалап,
Алқымға аузын салады,
Өліп-өшіп барады.
Көбірек тұрып құшақтап,
Қобыланды сұлтан баланы
Қожа бесін болғанда
Ғашық жармен көрісіп
Ішкен асы сұлудың
Бойына енді тарады.
Көңілі тасып, шат болып,
Шұбалаңдап қыз Құртқа
Шаһарға қайтып барады...

Төрт бақташы қасында
Құртқа сынды сұлудың
Алшағырдың шәріне
Тезірек жүріп барады.
Қақпаның аузын аш деуге
Сұлу Құртқа жарады.
Қалаға Құртқа енген соң,
Күң мен құлды әкеп берген соң,
«Сүйінші, сұлтан келді», – деп,
Дұғай сәлем айтып қалады.
Атасы мен анаға,
Қыпшақта үлкен ағаға,
Өзінен кіші балаға,
Тоқтар басы көп Қыпшақ
Естігесін Құртқадан
Біреуі жылап, біреуі
Есінен танып қалады.
Жалғызға жәрдем бергей деп,
Жаратқанға тапсырды.
Қобыландыдай баланы
Құртқа сұлу кеткесін.
Қожа бесін болғанда
Қобыландыдай батырың
Бір төбеге барады.
Алды-артына қарады.
Қарлыға қыз келер деп,
Сол уақытта қараса,
Өкше ізінен шаң шықты,
Не қылған шаң деп қараса,
Саулы інгендей ыңқылдап,
Күшігендей сұңқылдап,
Буыны түсіп былқылдап.
Алтын қалпақ дулыға
Шекесінде жарқылдап,
Қалың шаңның астынан
Ақмоншақ атпен Қарлыға
Шыға келді жарқылдап.
Қарлығаның соңынан
Мінген аты көк бесті
Ақмоншақ атпен алысып,

Сейілдің ұлы Қараман
О да келді былқылдап.
Қараманның соңынан
Қосынның қалған елінде
Орақ дейтін бір батыр
Шешесі Қамқа түс көріп,
Таңғажайып іс көріп,
Қыпшақты жау алды деп,
Басына қайғы салды деп,
Қараспан таудың сағасын
Адыра талқан қылды деп,
Жалғыз ұлы жауда жүр,
Аналық пенен Тоқтардың
Төбесінен ұрды деп,
«Шырағым, атқа мін, – дейді, –
Қалың Қыпшақ бүлінді, – деп,
Көрмегенін көрді», – деп,
Қобыланды да жеткен-ді.
Бабасы хабар берді деп,
Жай шапқасын халықты
Көзінің жасы көл-ді деп.
Шешесі бұл сөзді айтқасын,
Есіктің алды балдырған,
Қызылбас көңілін қалдырған,
Қызылбастың жұртына
Талай бүлік салдырған,
Жіңішке жирен аты бар,
Қолында жазған хаты бар,
Аллаға жеткен даты бар,
Шақырушы Қарлыға
Екеуіне қосылып:
«Айдынды Орақ, айлы Орақ,
Ай балтасы қанды Орақ,
Қобыландының көп елін
Қалмақ алды, – деген соң,
Елінен шықты сол шырақ,
Қарлығаға кездесіп,
«Барасың қайда?» – жөн сұрап,
Жолы бірге болғасын,
Бірге шапты бұрқырап.

Ақ бөкендей жосылып,
Еркінше шауып көсілді.
Келеді деген бұларды
Жоқ еді ердің есінде.
Соңынан келіп үш көкжал
Қобыландымен бас қосып,
Шаттанысып, қуанып,
Есендік-саулық айтысып,
Амандасты бесінде.
Тұра тұрсын төртеуі,
Ойын-күлкі, сауықпен
Ештеңе жоқ есінде
Құлақ салып тыңдауға
Ерінбесең, жігіттер,
Өзімнен келер жел сөздің
Аянайын несіне?
Алшағыр ханның сол кезде
Сиқыршысы болған кітаппен
Шешесі мұның бар еді.
Кітап ашып, бал салып,
Төңірекке көз салып,
Пәлені түскен алдында
Батырларды көреді,
Келгендерін біледі.
Шақырып алып баласын,
Сонда кемпір сөйледі:
«Жалғыз балам, Алшағыр,
Сөзіме құлақ сал, Шағыр!
Қастары төмен салынған,
Келуіне алған табылған,
Іздеген дұшпан шабылған
Қобаған мұрын, қой көзді,
Талма бетті, нұр жүзді
Біріне Қобылан ұқсайды,
Келді, балам, тұрсана!
Қорасан жүзді, қой көзді
Қараман келгенге ұсайды,
Келді, балам, тұрсана!
Сүйек біздік, ет басқа
Ақмоншақ ат астында,

Кәмшат бөркі басында,
Қарлыға келгенге ұқсайды.
Келді ғой балам, тұрсана!
Қабағы қарыс жабылған,
Іздеген дұшпан шабылған
Жіңішке жирен аты бар,
Қолында жазған хаты бар,
Әлемге жеткен даты бар,
Бейне Ораққа ұқсайды,
Келді, балам, тұрсана!
Алшағыр сонда сөйледі:
«Шешен тілді сөйлеткен
Қаусырма жақ иегі.
Батыр туған ерлердің
Тартар садақ білегі,
Бұл сөзіңе балаңның
Қозғалмайды жүрегі!
Жоқ сөзді айтып қинама,
Қазан барып соғысып,
Көбікті барып жоқ болған
Қайдан келсін бұл жерге,
Қобыландының сүйегі
Неше балшы болсаң да,
Айтқан сөзің, жан шеше,
Үйлеспейді жүйеге!»
Тағы кемпір сөйледі:
«Май түбінде тортамын
Ақбөкен аңдай жортамын,
Мінген аты, шырағым,
Келді, балам,Бурылы
Қобыланды деп қорқамын!
Таңбасыз жатқан тайыңды
Таңбалар деп қорқамын.
Енсіз жатқан қойыңа
Ен салар деп қорқамын.
Басыңнан көшер аруақ,
Астыңдағы алтын тақ
Сол мінер деп қорқамын.
Жері байтақ жұртыңды
Сол билер деп қорқамын,

Үстіңдегі ақ сауыт
Жері байтақ жұртыңды
Сол билер деп қорқамын,
Үстіңдегі ақ сауыт
Сол киер деп қорқамын.
Ылдидан шапса төске озған
Ертеден шапса, кеште озған,
Томағалы қасқа азбан
Сол мінер деп қорқамын.
Ор түбінде бәйтерек,
Басы көкке қараған
Тамыры жерге тараған,
Жапырағы бар еді,
Сом алтыннан жараған,
Сол кесер деп қорқамын.
Атың жайған байтақ ел
Бүлдірер деп қорқамын.
Қанікейдей көрікті қыз,
Тінікейдей текті қыз,
Күлкі етер деп қорқамын.
Шағалаға шәулі* сап,
Ілдірер деп қорқамын.
Менің өзім нашармын,
Кілттің аузын ашармын,
Сен жатсаң да, мен жатпан,
Қанікейдей көрікті қыз,
Тінікейдей текті қыз,
Екеуін алып қашармын.
Жау қолында жылатпан,
Күймеге салып екеуін,
Белден белге асармын».
Ыңғайланды қу кемпір,
Қызын алып жүрмекке,
Әркім елде құмар қыз
Қолына тисе сүймекке.
Қарамайды қу кемпір
Алтын, күміс дүниеге.
Екі қызын алады,
Күймесіне салады.
Қақпаның аузын аштырып,

Кемпір қашып барады.
Қаладан қашқан кемпірді
Қарлыға көзі шалады.
Қуып жетіп көк атпен
Қу кемпірге білдірмей,
Сыртын жарып күйменің,
Екі қызды Қарлыға
Ұрлап алып қалады.
Күймеде қызым аман деп
Кемпір кетіп барады.
Қарлығаның алғанын
Қараман көзі шалады.
«Қарлығажан, сауға», – деп,
Қарлығаның алдынан
Қараман жақын барады.
Қарлыға сонда сөйледі:
«Көлге біткен жекенсің*,
Бүршігі жоқ тікенсің,
Артық асқан бағаң жоқ,
Құдайдан сұрар шамаң жоқ,
Өзіңе біткен мал, жанды
Сауғадан жиған екенсің.
Ақмоншақ атпен желейін
Байытқалы келіп пе ем,
Қияттың жаман кедейін.
Қараман саған не дейін?
Өзімнің басым сауғадан
Құтыла алмай жүргенде
Мен кімге сауға берейін?»
Қараман сонда сөйледі:
«Мұсылманға мазаттық,
Қызылбасқа қаза аттық,
Қанікей мен Тінікей
Екі қызды бер маған,
Қарлыға сені алмаймын,
Басыңа бердім азаттық».
Мінген аты ала-ды,
Қылшаң жүнді қара-ды,
Көңілдегі сананы
Шығара алмай барады.

Қарлыға сынды сұлудың
Көңілі қатты сүйеді
Қобыландыдай баланы.
Қанікей мен Тінікей
Қос сұлуды бір беріп,
Қарамандай батырдан
Артық туған Қарлыға
Басын сатып алады.
Төртеу еді алтау боп,
Басын қосып төрт көкжал,
Кеш болғасын жағалап,
Бір төбеге жатады.
Төртеуінің тұлпары,
Бауырынан қатады,
Қоржындағы азықтан
Бұйырған дәмін татады.
Ұйқы көрмей төрт батыр
Таң сарғайып атады,
Таң шолпаны батады.
Масыл-масыл, масыл ма,
Аққа құлпы жасырма,
Ғашық боп жүрген Қарлыға
Қараманнан шыға алмай,
Жүрегiнен қан құсып,
Басын қосқан сықылды
Қобыландыдай асылға.
Мұратына жеткендей
Бұлаңдаған Қарлыға
Отыра кеткен асыла,
Сауғада басы жүргенде,
Жоламаушы еді қасына.
Тас түлектей түледі,
Еркіндік алып басына.
Таң атқасын төрт көкжал
Қару-жарақ киініп,
Бір Құдайға сыйынып,
Енді атына мінеді,
Денеге сауыт киеді,
Беліне байлап болатты,
Қарына найза іледі,

Алшағырдың шәріне,
Туын ұстап батырлар
Қала аузына келеді.
Шәрге жақын келгенде,
Ақ сұңқар құстай шүйіліп,
Қабағы тастай түйіліп,
Арыстан туған Қобыланды
Күн шығуға қарамай
Ат қоюға ойланды.
Ата-анасы, ел-жұрты
Асыра Қыпшақ баласы
Жатқаннан соң байлауда.
Қақпаның келіп аузына
Батыр Қобылан шақырды,
Нар түйедей бақырды.
Алшағыр деп бақырды.
«Ау, Алшағыр,
Алшағыр!
Сөзіме құлақ сал, Шағыр!
Менің атым Қобыланды
Әуелі өзің алдан шық,
Алды-артыңды қармай шық,
Қалдырмастан жалмай шық.
Арманда қапы қалмай шық!
Қара қасқа атың міне шық,
Оқ өтпес тоның кие шық,
Қарыңа сүңгі іле шық!»
Белес-белес бел еді.
Хан болғалы Алшағыр
Асып жүрген айласы
Мұсылманнан қанша ердің
Басын жойған ер еді,
Қызылбастың пілі еді.
Қобыландының даусы
Құлағына келеді.
Естіген соң даусын,
Шешесінің сөзіне
Енді Алшағыр сенеді.
Шыдай алмай Алшағыр,
Үстіне сауыт киеді,

Беліне байлап болатын,
Қарына найза іледі.
Ертеден шапса, кешке озған,
Томағалы қасқа азбан,
Ылдидан шапса, төске озған,
Алтын тұрман ер салып,
Енді атына мінеді.
Қара қасқа тұлпардың
Құйрығын шарт түйеді,
Шақырып тұрған батырға –
«Қорықты дер деп бармасам»,
Алдынан жүре береді.
Сол уақыттар болғанда,
Түлкідей көзін жайнатып,
Қаруы сыймай қайнатып,
Тасқа шаншып найзасың,
Қарыс сүйем бойлатып,
Қобылекең келді бұл жақтан
Тайбурыл атты ойнатып. '
Жайықтың бойы қамысты,
Бермейміз деп намысты
Екі батыр екпінмен
Жақындасып қалысты.
Өшігіп жүрген батырлар
Бір ауыз сөзге келмей-ақ,
Шегінісіп екеуі
Еменнен найза салысты.
Итерісіп тұрысты,
Ат тізесін бүгісті,
Бүгісе-бүгісе тұрысты.
Біріне-бірі ұмтылып,
Тақымдары құрысты.
Он саусағы қарысты.
Бірін-бірі ала алмай,
Біреуі дүние сала алмай,
Қақырғаны қан татып,
Түкіргені жын татып,
Қақырғанда қан ішті.
Түкіргенде жын ішті.
Жанынан күдер үзісті.

Қанжарменен қармасты.
Семсерменен серместі.
Сөйтіп ойын ойнасты,
Шыбын жанды қинасты.
Қанжар қалды қайысып,
Семсер қалды майысып,
Ерлерің жаннан түңілді,
От шығады ұртынан,
Үмітін үзді Алшағыр
Шәрі, байтақ жұртынан.
Сол уақыттар болғанда
Домаланып барып жығылды,
Қара қасқа аттың сыртынан
Сонда жатып құлайды.
Артық туған Қобыланды
Ерегіскен дұшпанның
Басын жоймай қоймайды.
Есіктің алды кендір-ді,
Қобыландыдай батырың
Найзасын ырғап ендірді,
Алшағырдай дұшпанын
Ат саурына міндірді.
Қатуланып Қобыланды
Түгі шығып білектен,
Етке тоқтар қайрат па?
Өтіп кетті сүйектен,
Қайта тартса шықпайды,
Қобыланды ердің найзасы
Қанмен қатыс жібектен.
Алшағыр ханды өлтіріп,
Дұшпанның күнін қуырып,
Артықша тартып найзасын
Күшпенен алды суырып.
Алшағырдың соңынан
Белгілі судың сағасы,
Қызылбастың ағасы,
Құртқаны алар сапарда
Өлтіріп кеткен Қобыланды,
Шауып шықты қаладан
Қырық бес кез баяғы

Қызыл ердің баласы –
Ағанас пен Тоғанас –
Қаладан шықты екі жас.
Әкесін Қобылан өлтіріп,
Құртқаны алған жерінде.
Көктім аймақ елінде
Ежелден кекті болған қас,
Ағасы еді Ағанас,
Інісі еді Тоғанас.
Қаладан шығып екі жас
Қобыландыдай батырға
Көздерінен ағып жас,
Ортаға алып екеулеп,
Келе салды найзаны,
Таптырмай ақыл, айланы.
Қараспан таудай алысып
Еменнен найза салысып,
Олар екеу, бұл жалғыз
Қарсыласып шабысып,
Дұшпанын Қобылан табады,
Енді ортаға алады,
Пірлер кәміл қолдады,
Қобыландыдай баланы
Көңілге кінә болмаса,
Қобылекеңнің бөксесін
Бурыл аттың үстінен
Қисайтып кетіп барады.
Қобыландының ауғанын
Қарлыға көзі шалады.
Жетіп келіп Қарлыға
Ағанасты сол жерден
Алып тастай береді.
Қисайған Бурыл үстіне
Түзеліп Қобылан мінеді.
Жеке бір жалғыз қалғасын
Тоғанасты Қобыланды
О да бүріп іледі.
Бұл екеуінің артынан
Көк қасқа атпен Ақтайлақ
Ұрысқа шықты жағдайлап.

Орақ шығып бұ жақтан
Ақтайлақты сол жерде
Іліп тастай береді.
Ақтайлақтың соңынан
Баласы еді Нарқызыл
Шығып еді қаладан,
Қараман шығып бұ жақтан
Бұл-дағы іліп тастады.
Қазан басты қара дәу
Шығып еді қаладан,
Қарлыға іліп тастады.
Қалмақтың қара батыры
Шығып еді қаладан,
Қобылекең іліп тастады.
Қылышпенен ұрады,
Осылайша батырлар
Келгендерін қалмақтың
Кезек-кезек төртеуі
Баудай жаншып тұрады.
Сонда ердің соңында
Күмбезді найза қолында
Ағын судың сағасы,
Берен тонның жағасы,
Қызылбастың ағасы,
Көбікті ханның баласы.
Құндыз бөрік басында,
Әскері бар қасында,
Өзі он бес жасында
Сүйіншіге қыз алып,
Күйеу боп жатқан осында.
Үстіне дұшпан келгесін,
Байлауда қалған Қобылан
Босағанын білгесін
Ұрыспаққа айла таба алмай
Үстіне сауыт киеді.
Болатты байлап жанына.
Қарына найза іледі.
Қаланың аузын аштыртып,
Біршымбай шықты қаладан.
Шыға салып Біршымбай

Ала кетті жағадан,
Көрсетіңдер деп ерлікті,
Мен көрмеген манадан
Келуімен Біршымбай
Бөтен сөзге қарамай,
Қобыландыны бір шаншып,
Қарлығаны бір шаншып,
Қараманды бір шаншып,
Ер Орақты бір шаншып,
Көк ала атпен Біршымбай
Сыпыртып өтіп жөнелді.
Және айналып-толғанып
Найзасын және қолға алып,
Ер Орақты бір шаншып,
Қараманды бір шаншып,
Қарлығаны бір шаншып,
Қобыландыны бір шаншып,
Сыпыртып өтіп жөнелді.
Етіне киген жейде еді,
Маңдайы шып-шып терледі,
Біршымбайдың қайраты
Барған сайын өрледі.
Самсап тұрған ерлерді.
Бір адамдай көрмеді.
Осылайша Біршымбай
Үш-үштен найза түйреді,
Етіне найза ендірді.
Үш-үштен найза тигесін,
Етіне найза енгесін,
Төрт көкжал да меңдеді.
Меңдегенін көргесін
Қарлыға сұлу сөйледі:
«Мал шыдамас жауырға,
Жан шыдамас бауырға,
Сендер мұнда тұра тұр,
Есебін тауып, жігіттер,
Өлтірейін мен, – деді, –
Менен күші әкемнің
Бір батпандай артық-ты.
Әкемнен күші мұның да

Сегіз батпан тартыпты.
Үстіндегі сауыттан
Атсаң оғы өтпейді.
Шапсаң қылыш кеспейді.
Жел соғарлық шамалы
Көк желкеден артында-ай.
Өлтіріп кетсе мені егер
Көк желкеден атыңдар.
Жігіттер, болмай ғапыл-ай!
Мінген аты кер еді,
Аты әйел демесең,
Қарлыға қыз да ер еді.
Қобыландыдай батырың
Қарлығаға сенеді.
«Есебін тауып айламен
Өлтірмесем, болмас», – деп,
Бөркін жұлып алады,
Шашын жайып Қарлыға
Ақмоншақ атты қамшылап,
Ерлердің шығып қасынан,
Біршымбайдың алдынан
Қарлыға шауып барады.
Жетіп барып сөйлейді,
Сөйлегенде бүй дейді:
«Айналайын Біршымбай,
Сал құлағың сөзіме,
Сен кеткесін, Біршымбай,
Шаһарды басып көп дұшпан,
Еліңе ойран салғаны.
Байлаудан қашып
Қобыланды,
Әскер жиып барғаны,
Қайратқа әкең жарамай
Қаза тауып қалғаны.
Дұшпанды қырып, шырағым,
Бәріңді алдым босатып,
Бір жанымды аямай.
Жалғыздық түсті басыма
Серікке атаң жарамай.
Қашып еді үш батыр

Жалғыз құдым шыдамай.
Енді өлсем де арман жоқ,
Көрсетті енді бір Құдай.
Мені танып, шырағым,
Атыңның басын бұрмадың
Қайратыңнан айналып,
Жалғыз бауырым,
Біршымбай,
Болайын сенің құрбаның.
Менен қашқан үш дұшпан
Мынау келіп тұрғаны.
Сөзімді тыңда, шырағым,
Жалғыздық түсіп басыма,
Көңілімде бар қапа,
Бұл дұшпанды ала алмай,
Басына қайғы сала алмай,
Ақыл-айла таба алмай,
Басымды саған қоса алмай,
Жаудың тұрып қасында
Жаралы болған басымды
Адам көрмес жерге апар.
Қайтып келіп үш жерден
Найза сұғып кек әпер.
Бір туғызған, шырағым,
Екеумізді бір Құдай.
Туғаны көрсе кемшілік
Кімнің жаны шыдайды?»
Жара қатты, жан тәтті,
Басынан бөркін жұлып ап,
Бірге туған Қарлыға
Алдына келіп жылайды,
Біршымбай сонда сөйлейді:
«Ой, апеке, білмедім,
Жау ішінде жүргенің,
Кім екенің көрмедім.
Толықсыған найзамды
Оңды-солды сермедім.
Кетті көзім қарайып,
Кім екенін білмедім.
Бері жүргін, жан апа,

Тауға апарып қояйын,
Қайтып келіп үш ерге
Найзамды кезек ұрайын».
Алдына түсіп барады,
Қарлығадай сұлуың
Алды-артына қарады,
Көк желкенің тұсы деп,
Өлер жерің осы деп,
Жайымен бара жатқанда
Найзаны алып ұрады.
Біршымбайдай серкеден
Тозады мақпал көрпеден,
Назары әрмен ауғанда
Өз апасы Қарлыға
Найзаны салды желкеден.
Біршымбай мінген ала атты
Ала атты шауып сұлатты,
«Жан апа» деп жылапты.
Жан апасы құрысын.
Біршымбайды Қарлыға,
Айламенен құлатты.
Біршымбайды өлтірді,
Сәтіне ісін келтірді,
Көк ала атты жетелеп,
Жүрер жолын төтелеп
Ерлігін анық білдірді.
Үш батырға келеді.
Келгеннен соң Қарлыға
Көңілі тасып шат болып,
Қарлығаға сенеді.
Көрген адам таңданар,
Қарлығаның порымына
Көп дұшпанын мұқатып,
Құдайы қалап ерлерді,
Істері келді орнына.
Қарлыға мінген кер ме еді,
Қапияда Біршымбай
Айламенен өледі.
Қарлыға айла қылмаса.
Күшті туған Біршымбай,

Дұшпанға болар ер ме еді?
Қарлыға менен Қобылан.
Қараман, Орақ төртеуі
Бастарын қосып батырлар
Намыстарын бермеді.
Қобыланды ердің бақыты
Барған сайын өрледі.
Біршымбайдың соңынан
Ешкім шықпай қаладан,
Баспақты сиыр танадан,
Алтын-күміс шарадан,
Жүгін тиеп шанаға
Тоқтар бас боп көп Қыпшақ
Шуылдап шықты қаладан,
Қалмай қатын, баладан.
Есіктің алды Есіл-ді,
Есілдің талы кесілді,
Үлкен қақпа алдында
Қаладан шығып көп Қыпшақ
Қойдай маңырап шуылдап,
Қозыдай маңырап дуылдап,
Қобыланды ерге қосылды,
Ертеңгі күн бесінде.
Қабыл болды бұл сапар
Қобыланды ердің мұраты.
Құтылып жаудан ел-жұрты
Есендік-саулық сұрады.
Көп мұқатып дұшпанды
Ерлердің көңілі тынады.
Алшағыр ханның шаһарын
Бүкіл Қыпшақ жабылып,
Он сегіз күн шабады.
Атаңа нәлет ит қалмақ,
Іздегенін табады.
Қыпшаққа тиген Алшағыр
Бүтін жұртын жалмады.
Алтын-күміс, бар малын,
Ырғап-жырғап алады.
Артық бақыт табады,
Шауып жаудың қаласын, –

«Шырағым», – деп жұбатты
Жылаған Қыпшақ баласын.
Олжа малға толтырған
Қараспан таудың сағасын
Белдемше буды беліне.
Белгілі болды еліне,
Нан піседі деміне.
Қалың Қыпшақ – көп Қият
Көп олжаға кенелді.
Дұшпаннан алған көп малды
Қараспан тауын бет алып,
Ызғытып айдап жөнелді.
Артық туған Қобыланның
Келмеді дұшпан шеніне
Ойлаған оның мұратын
Келтірді тәңірім жөніне.
Үш ай, үш күн дегенде,
Қараспан тауын жағалап,
Азаулы деген көліне
Тоқтар басы көп Қыпшақ
Келіп қонды баяғы
Алшағыр шауып зарлатып,
Бөлініп көшкен жеріне.
Құланнан айқан қодықты,
Көлден тартқан борықты -
Қалың Қыпшақ жағалап,
Қараспан тауға қоныпты.
Кемшілік көріп кәпірден
Пенде болып байланған,
Жылаған Қыпшақ баласы
Бұрынғыдай екі есе
Бақ-дәулетке жолықты.
Келіп қонды көп Қыпшақ
Азулы деген көліне.
Бұрынғыдан көп артық
Дәулет бітті еліне.
Артық туған Қобыланның
Ісі келді жөніне,
Келмеді дұшпан шеніне.
Қалмақтан алған көп олжа

Әділдікпен батырдың
Жиып алып көп халқын,
Бөліп берді еліне,
Пақыр, кедей, кеміне,
Кедейі байға теңеліп,
Риза болды бәрі де
Қобыланды сынды еріне.